

Politica culturală în RSS Moldovenească
1944-1956

Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM

Monografii

XIV

POLITICA CULTURALĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

1944-1956

Chișinău – 2013

Coordonatorii seriei:

Sergiu Musteață

Alexandru Popa

Volum finanțat cu sprijinul Guvernului României – Ministerul Afacerilor
Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Româniile de
Pretutindeni și UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Valentina Ursu

**POLITICA CULTURALĂ
ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ
1944-1956**

CZU 94(478)''1944/1956''+008

U 85

Lucrarea a fost aprobată spre editare de către Senatul Universității Pedagogice de Stat *Ion Creangă* din Chișinău în ședința din 26 septembrie 2013, proces-verbal nr. 1.

Recenzenți:

Anatol Petrencu, dr. hab., prof. univ.

Valeria Cozma, dr., conf. univ.

Valentina Mireniuc, dr., conf. univ.

Lectori: *Lilia Toma*, *Veronica Melinte*

Traducerea rezumatului în limba rusă: *Elena Suff*

Traducerea rezumatului în limba engleză: *Cristina Zagoreț*, *Radu Ursu*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Ursu, Valentina.

Politica cultural în RSS Moldovenească, 1944-1956 / Valentina Ursu; trad. rez. în lb. rusă: Elena Suff, trad. rez. în lb. engl.: Cristina Zagoreț, Radu Ursu ; Asoc. Naț. a Tinerilor Istorici din Moldova – ANTIM. – Chișinău: Pontos, 2013 (Tipogr. „Bons Offices”). – 292 p. – (Monografii; 14 / coord. ser.: Sergiu Musteață, Alexandru Popa).

Rez.: lb. engl., rusă. – Apare cu sprijinul financiar al Guvernului României, Min. Afacerilor Externe, Dep. Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni și UPS „Ion Creangă”. – 300 ex.

ISBN 978-9975-51-501-6.

94(478)''1944/1956''+008

U 85

CAPITOLUL I

COMPONENTELE POLITICII CULTURALE A PCUS ȘI STATULUI SOVIETIC ȘI PROMOVAREA EI ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

1.1. Strategia și principiile politicii culturale sovietice

Definirea conceptelor fundamentale

Conceptul fundamental examinat în această monografie este *politica culturală*.

Problema *politicii culturale* ca element al vieții sociale este ea însăși extrem de complexă, multilaterală și vastă. Noțiunea dată a fost examinată din diverse perspective de mai mulți savanți.

Sociologul Petre Andrei, în *Politica culturală a noului stat Român*, menționa: „Trăim într-o adevărată criză a culturii. Asistăm chiar la o luptă între concepțiile asupra valorii culturii, și anume una reprezentând mai mult trecutul, concepția care afirmă primatul culturii asupra tuturor celorlalte domenii de activitate, asupra tuturor valorilor create de spiritul omenesc, care este concepția idealistă. Această frumoasă concepție se pare că astăzi a devenit un fel de cenușăreasă: vremurile s-au schimbat. Acum pare că stăpânește o altă concepție care consideră cultura ca o suprastructură; toate valorile culturale fiind produse ale materiei sociale, ale economiei”¹. Astfel, în opinia autorului, cultura este elementul primordial al societății umane, Dar, în societatea contemporană, ea se confruntă cu puternice influențe ale culturii materiale, cu o dominație a resurselor economice asupra valorilor spirituale.

Un studiu al Consiliului Europei asupra situației în domeniul politicilor culturale în statele contemporane dedică un volum Republicii Moldova². Cercetarea cuprinde o examinare a perspectivei istorice a politicilor culturale, a competențelor factorilor de decizie și administrare, după care urmează un capitol dedicat obiectivelor generale și

¹ Petre Andrei, *Opere sociologice*. V. II. *Sociologia politicii și a culturii*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, p. 223.

² Council of Europe/ERICarts, *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, 8 edition, 2007, cap. 3, sub. 3.1.

principiilor politicii culturale. Autorii menționează: „Politica culturală actuală a Republicii Moldova este una mai curând de redută, de apărare, cu mijloacele și în felul în care au încercat să-și autoconserveze valorile culturale aflate în criză. Este o politică ce corespunde realității controversate, dramatice a perioadei de tranziție”³. Studiul interpretează situația dată ca o consecință a perioadelor istorice precedente, evidențiind atât trăsăturile comune cu ale altor țări, cât și particularitățile și dificultățile pe care le înfruntăm astăzi: „Întemeiată pe un destin diferit în mai multe privințe față de cel al țărilor cu probleme similare, privată de un dialog direct firesc cu valorile naționale și universale, cultura Republicii Moldova este antrenată într-un proces continuu de depășire a propriilor sincope și vacuități, stare de fapt care polarizează spiritele și inhibă inițiativele explicite”⁴. Așadar, cercetarea și interpretarea noțiunii necesită o examinare profundă și atentă.

Celelalte capitole ale analizei: *Problematica curentă și dezbateri privind dezvoltarea politicii culturale; Legislația în domeniul culturii; Finanțarea culturii; Instituții culturale și noi asociații; Susținere pentru activitate și participare* – permit cercetătorului să cunoască mai multe aspecte ale politicii culturale actuale, precum și să întrevadă consecințele moștenite din perioadele precedente.

Un alt concept, înrudit cu cel de *politică culturală*, și care reprezintă obiectul de studiu al prezentei monografii, este *cultura artistică*. Enciclopedia *Literatura și arta Moldovei*⁵ dă următoarea interpretare a termenului: „Cultura artistică este un domeniu al culturii care cuprinde toate procesele ce țin de crearea, păstrarea și funcționarea valorilor artistice. Ea formează un subsistem relativ autonom al culturii, care se autoguvernează și se dezvoltă după legile lui interne”⁶. Susținem opinia că acest tip de cultură reprezintă unitatea tuturor modalităților de percepere artistică a lumii: arhitectură, muzică, teatru, arte plastice, presă, literatură etc. Formele culturii artistice – cultură muzicală, cultură teatrală, cultură literară etc. – se găsesc într-o interacțiune dinamică și corelația lor concretă determină fiecare tip istoric de cultură artistică. Concomitent, pentru toate straturile culturii artistice este caracteristic un conținut spiritual, o viziune artistică și o metodă de

³ *Ibidem.*

⁴ Council of Europe/ERICarts, *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, 8 edition, 2007, cap. 3, sub. 3.1.

⁵ *Literatura și arta Moldovei*. Enciclopedie în 2 volume. Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei sovietice moldovenești, 1985, V. I, p. 352.

⁶ *Ibidem.*

creație, un anumit stil. Nu face excepție nici perioada sovietică, când artele au fost încorporate în strategia culturală sovietică, cu o doctrină și o ideologie unică.

Cultura sovietică, al treilea concept al studiului nostru, este rezultatul constituirii și implementării politicii culturale sovietice. Cea mai frecventă interpretare dată termenului în istoriografia contemporană din statele ex-sovietice menționează că ea reprezintă totalitatea culturală existențială ce s-a constituit în URSS în perioada anilor 1917-1991, fiind rod al sistemului politic și social sovietic.

Potrivit interpretărilor contemporane, aceasta se caracterizează prin mai multe particularități. Ea nu a dispus de o limbă proprie. Limba de comunicare în URSS a fost limba rusă și cultura sovietică „vorbește” în limba rusă. Dar „sovietismele” atingeau doar stratul superior al limbii și nu au dus la o transformare radicală a conștiinței lingvistice (armeanul, georgianul, lituanianul, uzbecul sau românul din Moldova continua să gândească în limba sa maternă).

Sprijinim opinia că, sub aspect tipologic, cultura sovietică se deosebește de cultura Greciei antice, cultura indiană, cultura chineză, cultura rusă, cultura bizantină, cultura franceză etc. Conceptul are mai multe similitudini cu noțiunile *cultura renascentină*, *cultura Iluminismului*. Sub aspect structural, cultura sovietică este alcătuită dintr-o unitate de idei și modele de comportament ce corespund unei concepții unitare, ce au stat la baza politicii culturale a PCUS.

Nucleul culturii sovietice l-a reprezentat ideologia, iar formele culturii (de masă, artistică, comportamentală etc.) au fost organizate după modele ideologice. Principalele idei conceptuale au fost următoarele:

- *ideea „comunismului”* (Omul este o ființă socială și se poate realiza doar prin slujirea unui tot social. Scopul vieții fiecărui om constă în munca pentru binele viitoarelor generații, adică pentru apropierea stării când vor fi create toate condițiile unei fericiri sociale.);
- *ideea „eroismului”* (Scopul propus necesită din partea fiecărui individ o concentrare maximală a tuturor forțelor.);
- *ideea „colectivismului”* (Mișcarea spre atingerea scopului se realizează prin intermediul comunității adeptilor, ce sunt uniți nu prin intermediul unor relații de sistem, ci prin sentimentul apropierii ideologice.);
- *ideea „luptei”* (În calea spre scopul propus individul este înconjurat de dușmani și este capabil să-și atingă acest scop doar printr-o luptă aprigă cu aceștia.).

Așadar, *politica culturală*, *cultura artistică* sunt părți componente ale vieții sociale, iar *cultură sovietică* reprezintă o realitate cultural-istorică, o moștenire cu puternice influențe în modul de viață și de gândire al actualilor cetățeni ai Republicii Moldova. În ansamblu, aceste noțiuni necesită o examinare profundă din diverse perspective.

Strategia politicii culturale sovietice și premisele social-politice pentru implementarea ei în RSS Moldovenească

Doctrinile metodologice ale culturii socialiste au fost elaborate de teoreticienii și conducătorii statului sovietic V. Lenin și A. Lunacearski. Articolul „Bazele esteticii pozitive”, scris de A. Lunacearski în anul 1904, poate fi calificat drept o schiță a „metodei principale a culturii socialiste”.

V. Lenin este întemeietorul *teoriei comuniste a reflectării realității*. Potrivit acesteia, „conștiința socială determină existența socială”⁷, adică în afara noastră și independent de noi există lumea materială, iar noi percepem și simțim această lume prin intermediul senzațiilor. Lenin insista asupra ideii că arta ca formă a conștiinței sociale nu poate avea altă sursă decât realitatea socială concret-istorică, obiectivă.

În câteva lucrări dedicate analizei concepțiilor scriitorului L. Tolstoi, în special în articolul „Lev Tolstoi ca oglindă a revoluției ruse”⁸, Lenin sublinia că reflectarea lumii obiective de către om, în general, și de către omul de artă, în particular, este un proces complex care angajează în mod inerent întreaga subiectivitate a ființei umane. Aici, după părerea lui Lenin, și este foarte importantă concepția despre lume, a atitudinii de clasă și de partid a artistului în procesul creației.

Iată o afirmație a lui Lenin care va deveni una din lozincile propagandistice ale ideologilor comuniști: „Nu poți trăi într-o societate și să fii liber de această societate”⁹. Ea va reprezenta acuzația principală pe care o vor aduce liderii comuniști în suprimarea oricăror manifestări de cugetare liberă și de exprimare a ei în artă.

Una dintre lucrările pe care s-a sprijinit politica culturală a Rusiei Sovietice și, ulterior, a URSS a fost „Organizația de partid, literatura de partid”, scrisă de către V. Lenin în anul 1905. Potrivit autorului: „Principala predestinație a artei constă în dezvoltarea celor mai bune

⁷ V. Lenin. *Op. com.* V. 18, p. 381.

⁸ V. Lenin. *Op. com.* V. 17, p. 235.

⁹ V. Lenin. *Op. com.* V. 12, p. 113.

exemple, tradiții, rezultate ale culturii existente din punctul de vedere al concepției marxiste despre lume, în condițiile vieții și luptei proletariatului din epoca dictaturii”¹⁰. Raportul dintre arta proletară și cea socialistă, pe de o parte, și tradițiile artistice din epocile precedente sunt interpretate de Lenin astfel: „Cultura proletară trebuie să apară ca o evoluție firească a totalității de cunoștințe pe care le-a dobândit omenirea sub jugul societății capitaliste, al societății moșierești și al celei birocratice”¹¹. Astfel, dezvoltarea firească pe baza tradițiilor moștenite de la generațiile anterioare trebuie să poarte un caracter de clasă, revoluționar: „...Noi luăm din fiecare cultură națională numai elementele ei democratice și elementele ei socialiste, le luăm numai pe ele și absolut în opunere cu cultura burgheză, cu naționalismul burghez al fiecărei națiuni”¹². Cu privire la raportul dintre național și internațional, Lenin menționa: „Cultura internațională nu este anațională”¹³.

Aceste caracteristici ale culturii naționale, expuse de către Lenin, vor fi utilizate pe parcursul întregii istorii a URSS în lupta împotriva ideilor naționale. Învățătura despre cultura burgheză și proletară a servit ca fundament teoretic pentru lichidarea pluralismului ideologic și politic, pentru justificarea impunerii forțate a gândirii unice, pentru dezmoștenirea culturală a popoarelor.

Lenin este și autorul ideii administrării stricte a culturii printr-un mecanism centralizat în vârful puterii.

Sprijinindu-se pe lucrările lui V. Lenin și ale altor teoreticieni ai statului sovietic – A. Lunacearski, V. Vorovski, M. Olminski¹⁴, politica culturală a PCUS s-a constituit pe parcursul primilor ani ai puterii sovietice. Ea a fost elaborată pentru înfăptuirea *revoluției culturale*, instituirea rolului de conducere al partidului în toate sferile vieții spirituale a țării, influenței ideologice și politice asupra maselor.

În activitatea desfășurată în domeniul ideologiei și culturii, ideologia Partidului Comunist s-au condus consecvent de ideea lui V. Lenin potrivit căreia „nu e suficientă o simplă cunoaștere a lozincilor și concluziilor comunismului științific, ci este necesară însușirea totalității de cunoștințe a căror consecință este comunismul însuși”¹⁵.

¹⁰ V. Lenin. *Op. com.* V. 41, pp. 336-337.

¹¹ V. Lenin. *Op. com.* V. 41, p. 344.

¹² V. Lenin. *Op. com.* V. 24, p. 140.

¹³ V. Lenin. *Op. com.* V. 24, p. 139.

¹⁴ V. I. Lenin despre literatură și artă. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1980.

¹⁵ V. Lenin. *Op. com.* V. 18, p. 112.

În anii '20-'30, politica PCUS a fost înfăptuită în republicile unionale intrate în componența Uniunii Sovietice în anul 1922.

După formarea RSSM, politica culturală sovietică este implementată în noua republică unională, utilizându-se experiența acumulată anterior. Reîncadrând teritoriul dintre Prut și Nistru în componența URSS, autoritățile sovietice au urmărit introducerea și promovarea tuturor structurilor și mecanismelor ideologice, politice, economice și culturale sovietice în noua republică unională sovietică.

În perioada celei de-a doua conflagrații mondiale, intelectualitatea și celelalte categorii sociale s-au apropiat foarte mult unul de altul, și după război, oamenii de cultură tindeau să reflecte mai profund pe ripetețiile dramatice ale vieții și evenimentele politice strâns legate de acea vreme. În afară de aceasta, în țara ce a trăit perioade tragice, a apărut un interes deosebit față de valorile culturale, unde artei i se acorda un rol deosebit. Strategia și principiile politicii culturale ale PCUS, constituite anterior, au fost însă menținute.

În RSS Moldovenească, ca și în celelalte republici sovietice, perfecționarea suprastructurii societății a fost urmată de necesitatea modernizării culturale a noilor structuri socialiste. Desfășurarea activităților de restabilire a economiei și vieții din RSSM în primul deceniu postbelic a fost urmată de o reeditare a „teoriei” staliniste a înăspririi luptei de clasă și a metodelor comunist-militariste, precum și a unor curente ale literaturii sovietice de la sfârșitul anilor '30 în forma lor ideologizată. Se activează tendința de a institui, odată cu restabilirea economiei ruinate, și formele de conducere autoritariste, de a introduce în condițiile vieții pașnice stilul autoritar al liderului sovietic de la Kremlin.

Un rol important în procesul de implementare a politicii culturale sovietice l-a avut Ministerul Culturii. El a fost înființat prin Hotărârea nr. 460 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești din 27 mai 1953 „Cu privire la confirmarea structurii și statelor de personal a aparatului Ministerului Culturii al RSS Moldovenești”, decizie aprobată în corespundere cu Hotărârea Sovietului Miniștrilor al URSS nr. 1011 din 11 aprilie 1953. În componența ministerului au fost transmise toate întreprinderile, organizațiile, așezămintele, instituțiile de învățământ, organizațiile de cercetare științifică și proiectări, gospodăriile auxiliare, imobilele de locuit, garajele, depozitele și alte edificii aflate în gestiunea fostelor organizații de stat: Direcția pentru edituri și industrie poligrafică de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM; Direcția pentru instituțiile de iluminare culturală de pe lângă Sovietul

Miniștrilor al RSSM; Comitetul pentru radioinformație de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSSM; Direcția Republicană Moldovenească pentru Resursele de Muncă. Ministerul avea în subordine toate instituțiile de profil din țară, gestiona pregătirea specialiștilor pentru instituțiile de artă. În anii 1953-1956 a patronat și arta cinematografică, audiovizualul, comerțul cu carte, arta fotografică.

Procesul de creare a noii culturi a cuprins utilizarea unui număr impunător de mecanisme de propagandă și educație. „Literatura și arta sovietică au menirea să trezească în fiecare individ dorința de a crea și a edifica”, va menționa mai târziu unul din liderii sovietici ai timpului, M. Suslov, dar ideile sale sunt valabile pentru toată istoria URSS. „Cetățenii sovietici au nevoie de o artă a mărețelor idei și sentimente, a înaltelor intenții și a măiestriei artistice, o artă care ar atinge toate laturile sufletului și care ar educa moralitatea comunistă și o cultură înaltă a sentimentelor”¹⁶.

Potrivit istoricului Valentin Burlacu, „prin programul „revoluției culturale”, partidul bolșevic a încercat și, uneori, a reușit să modeleze un „om nou”, să realizeze, în limbajul epocii – „coeziunea ideologică și spirituală a poporului” pentru a mobiliza la transpunerea în viață a ideilor comuniste”¹⁷.

Primul deceniu postbelic în RSS Moldovenească, în linii mari, reproduce trăsăturile tipologice proprii culturii sovietice în anii '20-'30: zăgrăvirea „accentuării luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism și a muncii pline de entuziasm, a vieții fericite în condițiile noii orânduiri”, antiteza în alb-negru dintre prezent și trecut, dintre eroul pozitiv și eroul negativ etc.

Principiile fundamentale

Politica URSS în domeniul culturii artistice a fost elaborată în baza câtorva principii.

Unul dintre acestea este principiul *partinității*. Examinând rolul destinat literaturii în societatea sovietică, Lenin menționa: „Literatura trebuie să devină o parte a cauzei generale a proletariatului, o „roțiță și un șurubaș” ale unui mecanism social-democrat unic și mare,

¹⁶ AOSPRM, F. 51. Inv. 20. D. 201a. Fil. 88.

¹⁷ V. Burlacu, „Strategia politicii culturale în Moldova Sovietică”. În: *Probleme ale științelor socio-umanistice și modernizării învățământului*. Conferință Științifică Internațională *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” la 70 ani*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2010, p. 468.

pus în mișcare de întreaga avangardă conștientă a întregii clase muncitoare. Literatura trebuie să devină o parte componentă a muncii organizate, planificate și unitare a partidului social-democrat”¹⁸. Această afirmația a lui Lenin cu referire la literatură se va extinde asupra întregii vieți culturale din URSS și va fi interpretată ca o directivă de neclintit în activitatea ideologică. În doctrina comunistă intelectualitatea artistică era acceptată ca o categorie socială foarte șovăielnică, ce avea nevoie de o permanentă îndrumare și orientare. Dirijarea de către partidul proletariatului, ulterior partidul clasei muncitoare și țărănimii colhoznice, va deveni pilonul central al politicii culturale.

Alte principii ce vor fi respectate cu vehemență de autoritățile sovietice au fost principiul *caracterului de clasă* al literaturii și artei și principiul *caracterului popular al culturii*. În subcapitolul precedent am examinat câteva aspecte cu referire la strategia politicii culturale și rolul claselor în acest proces. Menționăm din nou că ideologia comunistă rezerva proletariatului rolul de conducere în realizarea misiunii socialiste. Literatura și arta trebuiau să reflecte modul de trai și preocupările muncitorului și ale aliatului său, țăranul colhoznic. Omul de artă, provenit din rândurile poporului, este cel ce e dator, dar și dispune de abilitățile necesare pentru a proslăvi munca, dăruirea, devotamentul, responsabilitatea, tenacitatea etc. – calitățile cetățeanului unei *societăți noi – comuniste*.

Dintre toate principiile, cel ce a influențat puternic politica culturală a PCUS a fost principiul *realismului socialist*.

Pentru prima dată termenul *realism socialist* a fost utilizat în anul 1932 în hotărârea CC al PC(b) din 23 aprilie, iar din 1934 a fost inclus ca unul din componentele principale în activitatea Uniunii Scriitorilor din URSS, ulterior și a altor uniuni de creație. Scriitorul M. Gorki, unul dintre ideologii culturii socialiste, caracteriza acest principiu în modul următor: „Realismul socialist este orientat spre lupta cu remniscentele „lumii vechi”, cu elementele ei de descompunere, spre accelerarea acestor fenomene. Dar sarcina lui principală constă în trezirea înțelegerii și percepției socialiste, revoluționare a lumii”¹⁹.

¹⁸ V. Lenin, *Op. com.* V. 18, p. 110.

¹⁹ Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin*, București: Corint, 2000; Valentina Ursu, „Componente ale politicii culturale în R.S.S.M.”. In *Conferința științifică jubiliară „Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” la 60 de ani*, Chișinău, 2000; Michel Aucouturier, *Realismul socialist*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.

Analizând primul articol al Statutului Uniunii Scriitorilor, cercetătorul M. Aucouturier menționează: „În timpul dictaturii proletariatului literatura și critica literară sovietică, pășind alături de clasa muncitoare și fiind îndrumate de PCUS, au elaborat noile lor principii de creație. Aceste principii, care rezultă, pe de o parte, în analiza critică a moștenirii literare a trecutului, iar, pe de altă parte, în studierea experienței edificării triumfătoare a socialismului și a progreselor culturii socialiste, au găsit expresia lor de bază în principiul realismului socialist”²⁰. Această formulare, în opinia noastră, exprimă doctrina principiului examinat. Concomitent, principiul, definit ca „expresia de bază a principiilor de creație”, impune, la început scriitorilor, iar mai târziu reprezentanților tuturor genurilor artei, restricția reunirii într-o singură organizație de breaslă. Astfel, constatăm că prin el se asigura integrarea literaturii și celorlalte genuri ale artei în structura unei societăți autoritare, aflate sub controlul ideologic al „partidului proletariatului”.

Comentând un alt articol al aceluiași Statut, M. Aucouturier afirmă: „Realismul socialist, fiind metoda fundamentală a literaturii și criticii literare sovietice, pretinde de la artist o reprezentare veridică, istoric concretă a realității în dezvoltarea ei revoluționară. Pe de altă parte, sinceritatea și caracterul istoric concret al reprezentării artistice a realului trebuie să servească scopului de transformare și educație ideologică a muncitorilor în spiritul socialismului”²¹. Aici găsim, de data aceasta, într-o frază foarte clară, explicarea funcției principiului realismului socialist. Prin referința la realitate „în dezvoltarea ei revoluționară” și la „educația ideologică a muncitorilor în spiritul socialismului” se subînțelege dacă nu adeziunea formală la partidul comunist, atunci cel puțin acceptarea principiilor fundamentale ideologice și a autorității sale politice.

În RSSM mecanismul de subordonare a culturii dogmelor ideologice comuniste formulate în principiul realismului socialist era foarte variat. Bineînțeles, uniunile de creație erau un mijloc ideal pentru aceasta. Astfel, Statutul Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din Moldova, aprobat la 24 februarie 1948²², menționa: „Înșușirea critică a moștenirii clasice, perfecționarea multilaterală a experienței în construirea victorioasă a comunismului și evoluția culturii socialiste și-au

²⁰ Michel Aucouturier, *op. cit.*, p. 6.

²¹ *Ibidem.*

²² AOSPRM. F. P- 2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 1-6.

găsit reflectarea în stilul realismului socialist, care reprezintă stilul artei plastice sovietice, ce solicită din partea artistului reflectarea veridică, concret-istorică a realității în dezvoltarea sa revoluționară²³.

Mecanismele de promovare a principiului examinat au fost: dictatul de partid, monopolul ideologic, mecanismul autoritar de adoptare a deciziilor. Politica sovietică de utilizare a acestui principiu impunea oamenilor de artă să redea și să zugrăvească succesele în „diferite ramuri ale economiei naționale, eroismul omului sovietic – constructor al comunismului”²⁴.

Atestăm, în general, că intelectualității artistice din RSS Moldovenească i se impunea un câmp de activitate foarte restrâns. Ei erau nevoiți să trateze așa teme ca „schimbările istorice din perioada sovietică”²⁵, „evenimentele ce țin de biruința istorică asupra țarismului”, „marea revoluție socialistă din octombrie”²⁶, „munca eroică a cetățenilor sovietici”²⁷, „legăturile de solidaritate cu oamenii muncii din întreaga lume”, „activitatea multilaterală a marelui PC”²⁸. Anume acestea și doar acestea erau temele ce trebuiau să-și găsească locul în muzică, literatură, teatru, pictura istorică, în dezvoltarea tabloului tematic-compozițional.

Totuși, studiind atent situația din alte epoci istorice, nu putem să nu evidențiem o profundă schimbare a atitudinii forurilor conducătoare față de artist și munca sa. Total neglijate, adesea vădit disprețuite de guvernanții din alte perioade istorice, problemele vieții artistice s-au bucurat în perioada comunistă de o încurajare și o atenție permanentă. Confirmă această concluzie deciziile organelor de partid și de stat ale URSS și RSSM, consfăturile, directivele, dispozițiile acestora în sfera vieții artistice²⁹. Susținerea activității instituțiilor de învățământ de profil³⁰, a uniunilor de creație, deschiderea unor noi instituții de învățământ de profil, construirea atelierelor ș.a. în capitală și în alte localități, sumele alocate pentru comenzi și achiziții de

²³ AOSPRM. F. P- 2906. Inv. 1. D. 28. Fil. 1.

²⁴ КПСС о культуре, просвещении и науке. Москва: Политиздат, 1976, с. 228.

²⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-273.

²⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-279.

²⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 23. Fil. 458.

²⁸ L. Ceza, *Pictura moldovenească*. Chișinău, 1966, p. 136.

²⁹ *Культура Молдавии за годы Советской власти*. Сб док., т. 2, часть 1, 2. Москва, 1985; *КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК*. Москва: Политиздат, 1983.

³⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P.II. Fil. 101.

lucrări³¹ – sunt laolaltă expresia acestei atenții a statului pentru crearea climatului prielnic unei evoluții a literaturii și artei.

Așadar, esența principiului realismului socialist a constat, în primul rând, în prescripțiile sale ideologice, mai mult sau mai puțin riguroase în dependență de perioadele istorice. În al doilea rând, acesta a fost transformat în doctrină, plasând întreaga cultură sub jurisdicția partidului comunist și aservind-o obiectivelor sale.

1.2. Hotărârile PCUS din anii '40-'50 ai sec. XX în domeniul culturii artistice și repercusiunile lor în RSSM

În a doua jumătate a anilor '40 ai sec. XX conducerea stalinistă adoptă un șir de hotărâri referitoare la diverse domenii ale vieții literare și artistice din URSS: „Cu privire la revistele *Zvezda* și *Lenin-grad*” (14 august 1946), „Cu privire la repertoriul teatrelor dramatice și acțiunile de îmbunătățire ale lui” (26 august 1946), „Cu privire la filmul *O viață marcantă*” (septembrie 1946), „Cu privire la opera *O prietenie remarcabilă* de V. Muradeli” (februarie 1948), „Cu privire la deficiențele și acțiunile de îmbunătățire a editării afișelor politice” (noiembrie 1949), „Cu privire la revista *Znamea*” (1949) etc. Discutarea hotărârilor în cauză în organizațiile de creație din toată țara a fost transformată într-o campanie împotriva a numeroși scriitori și oameni de artă, considerați propagatori ai ideologiei „burgheze, reacționare și putrede”, a „esteticii decadente”, antirealiste, a „artei pentru artă”, a „naționalismului burghez” etc.

Din primele luni după sfârșitul ostilităților militare pe teritoriul republicii, CC al PC(b)M discută de mai multe ori situația din *literatură* și starea internă în cadrul Uniunii Scriitorilor din Moldova. Bunăoară, la ședința Biroului CC al PC(b)M din 7-8 decembrie 1944³², examinându-se activitatea scriitorilor din Moldova, se menționează că în perioada acțiunilor militare mulți dintre ei au creat și au popularizat operele literare pe paginile ziarelor și revistelor unionale și republicane, la posturile de radio, aducându-și aportul personal în apărarea țării³³. Cu toate acestea, conducerea de partid apreciază activitatea Uniunii Scriitorilor ca fiind nesatisfăcătoare, remarcând un șir de deficiențe, dintre care: lipsa criticii literare, lipsa atenției necesare pentru forma-

³¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3.

³² AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36-39.

³³ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

rea cadrelor, pentru organizarea activităților de propagare a creațiilor literare în mediul rural, lipsa literaturii pentru copii³⁴. Tot aici este supusă criticii inactivitatea Uniunii Scriitorilor privind pregătirea pentru editare a operelor clasice³⁵.

Rezoluția acestei ședințe conține un șir de decizii. În primul rând, organele de resort sunt obligate să creeze condiții prielnice pentru activitatea de creație³⁶. Totodată, se recomandă Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM să se adreseze guvernului unional cu o solicitare pentru utilizarea din bugetul republican a sumei de 60 mii ruble în scopul pregătirii pentru publicare a operelor clasice literaturii naționale, ele urmând să fie editate începând cu anul 1945³⁷. Se menționa necesitatea elaborării și publicării „Istoriei literaturii artistice moldovenești”³⁸. Consiliul orășenesc Chișinău era dator să transmită una din vilele din suburbii la dispoziția Fondului Literar și să o reprofileze în Casă de Creație și Odihnă a Scriitorilor³⁹. Totodată, rezoluția obligă Biroul organizatoric al Uniunii Scriitorilor să „asigure activitatea sistematică a scriitorilor pentru sporirea nivelului lor politic și cultural, prin studierea serioasă și profundă a operelor lui K. Marx, F. Enghels, V. Lenin, I. Stalin, a operelor clasice literaturii ruse, a scriitorilor sovietici, precum și a operelor clasice literaturii universale”⁴⁰. Ultima indicație a acestei rezoluții obligă Secția de propagandă și agitație a CC al PC(b)M să stabilească un control riguros asupra activității Uniunii Scriitorilor, „acordându-i ajutor practic permanent”⁴¹.

Deci, studiind atent acest document, observăm că scriitorii erau constrânși să se subordoneze indicațiilor și directivelor de partid ca unice și indiscutabile, iar, pentru aceasta, organele de conducere le ofereau sprijin material.

La 25-30 septembrie 1946 a avut loc o ședință a scriitorilor și oamenilor de artă din Chișinău cu genericul „Pentru calitatea ideologico-artistică a literaturii și artei”⁴². În discursul secretarului CC al PC(b) din Moldova, N. Koval, în mesajul reprezentantului CC al PC(b) din

³⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

³⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

³⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36 .

³⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 36.

³⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 38.

³⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 39.

⁴⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 39.

⁴¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 39.

⁴² AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 36; Inv. 5. D. 458.

toată Uniunea, F. Butov, au fost „scoase în vileag” manifestările „în-râuririi burgheze” în creația lui G. Meniuc, L. Deleanu, Em. Bucov și D. Vetrov⁴³. În cuvântările a încă 21 de persoane, printre care I. Canna, B. Istru, L. Corneanu, A. Lupan ș.a., au fost stigmatizate manifestările „în-râuririi burgheze” în creația scriitorilor expuși criticii. Bunoară, I. Canna îl acuza pe G. Meniuc că „opera lui literară este dăunătoare, de calitate proastă, decadentă”⁴⁴, dar și pentru faptul că „ideologia lui G. Meniuc, precum și principalele calități ale creației s-au manifestat pe deplin încă până la eliberarea Basarabiei”⁴⁵. În acest context, I. Canna aduce următoarele exemple: în volumul *Imagine și artă*, editat în anul 1938, G. Meniuc „are concepții asemănătoare” cu ale profesorului Universității din București, Lucian Blaga, iar cartea *Interior cosmic* este publicată la Editura „Viața Basarabiei”, al cărei director era Pan Halippa – „un naționalist moldo-român ferm”⁴⁶. I. Canna a recomandat ca scriitorul G. Meniuc, precum și L. Deleanu și D. Vetrov să fie excluși din rândurile Uniunii Scriitorilor, în baza articolului 2 al Statutului acestei organizații, potrivit căruia membrii Uniunii pot fi scriitorii „ce se află pe pozițiile puterii sovietice și participă la construcția socialistă”⁴⁷.

Scriitorul B. Istru menționa în discursul rostit în ședință că „hotărârea PCUS determină programul de luptă și activitatea organizației scriitorilor”⁴⁸. „În Uniunea Scriitorilor din Moldova, afirma dânsul, a pătruns microbul atitudinii neprincipiale, indulgente, a favoritismului, nepotismului, cumătrismului. În organizație lipsește munca politico-educativă cu scriitorii”⁴⁹.

A. Lupan a apreciat hotărârile de partid ca documente de o importanță deosebită ce determină perspectivele pentru literatură. În acest context, el a subliniat: „Noi suntem scriitorii sovietici, care activăm în condițiile construcției socialismului aici, în tânăra noastră republică moldovenească. Datoria noastră este una – de a ajuta guvernul, partidul și poporul în această muncă pașnică de edificare a socialismului, de construcție a economiei socialiste, de reeducare a poporului

⁴³ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 2-6.

⁴⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 10.

⁴⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 10.

⁴⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 10.

⁴⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 21.

⁴⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 36.

⁴⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 36.

nostru în cetățeni sovietici”⁵⁰. Totodată, apreciindu-și critic activitatea sa, a ajuns la concluzia că, la fel ca G. Meniuc, Em. Bucov, D. Vetrov, B. Istru, el resimte puternic influența educației primite pe tot parcursul vieții. „Și dacă cineva dintre scriitori nu are aceleași sentimente, atunci acesta este sortit pieirii”⁵¹, încheie A. Lupan.

La 18 octombrie 1946, are loc o ședință dedicată examinării lucrărilor scriitorului G. Meniuc, unde B. Istru, A. Lupan, R. Portnoi, M. Kahana, A. Gujel, I. Barjanski au scos la iveală „metehnele” scrișului colegului lor: „pustiul gândirii literare apolitice” din „poezia reacționară” a poetului de până la „eliberare”, mulțimea de greșeli ce „schimonosesc adevărul istoric” din *Șoltuzul Graur*, „încercările de a trata teme contemporane cu metode reacționare, nepotrivite cu epoca sovietică” etc.⁵².

Acest mod de a discuta opere și a analiza probleme devine obligator. Cine se încumeta să se eschiveze de la luarea unei „atitudini principale” față de activitatea colegilor de condei putea trece drept susținător al manifestărilor ideologiei burgheze „otrăvitoare”. Practic fiecare scriitor moldovean a fost în acei ani în rolul de subiect și de obiect al criticii „demascatoare”. Unor astfel de atacuri au fost supuși și Em. Bucov, A. Lupan, B. Istru, L. Corneanu ș.a.

Conducerea organizației de partid din Moldova era obligată să întrepreindă un șir de acțiuni menite să realizeze aceste hotărâri. La Chișinău s-au organizat o serie de ședințe la care problemele literaturii și ale creației scriitorilor au fost examinate prin prisma și tonul insinuant-ofensiv al hotărârilor centrale, iar la 22 noiembrie 1948 Biroul CC al PC(b) din Moldova adoptă Hotărârea „Cu privire la starea literaturii sovietice moldovenești și acțiunile pentru îmbunătățirea ei”⁵³.

În documentul în cauză s-a constatat că în timpul ce s-a scurs după adoptarea Hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea „Despre revistele *Zvezda* și *Leningrad*” a avut loc o oarecare îmbunătățire a activității de creație a scriitorilor din republică, au fost scrise unele opere pe teme contemporane, care dezvăluie „importanța transformatoare a orânduirii sovietice în viața poporului, eroismul în războiul pentru apărarea patriei, colectivizarea agriculturii, patriotismul oamenilor sovietici”⁵⁴.

⁵⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 51-52.

⁵¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 61.

⁵² ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 61. Fil. 135-136.

⁵³ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie, p. 1.

⁵⁴ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

Totodată, în hotărâre se menționa că operele scriitorilor moldoveni „încă nu corespund în măsură deplină indicațiilor partidului și poporului față de literatura artistică și rămân în urmă de la nivelul general al literaturii sovietice”⁵⁵, că „procesele modificărilor socialiste ale economiei, creșterea morală a poporului, munca cu jertfire de sine a muncitorilor și colhoznicilor, a intelectualității din orașe și sate încă nu și-au găsit o reflectare profundă și corectă în operele scriitorilor din Moldova”⁵⁶. Se accentua că într-un șir de lucrări ale scriitorilor moldoveni au loc „schimonosiri burghezo-naționaliste”, lipsa unei atitudini de clasă în reflectarea realității din timpul ocupației germano-fasciste, idealizarea trecutului feudal al Moldovei, ignorarea problemei „reconstrucției socialiste” a satului, „mărginirea” națională, prezentarea slabă a rolului partidului bolșevic și a poporului rus la „eliberarea Moldovei”. Analizând starea de lucru în proza și în poezia moldovenească în primii ani de după război, hotărârea preciza: „Multe lucrări ale scriitorilor moldoveni sunt artificiale, primitive, neputincioase din punct de vedere artistic, formaliste. În ele nu găsim o zugrăvire artistică profundă a vieții oamenilor”⁵⁷.

Printre principalele cauze ale „greșelilor” scoase la iveală figurau următoarele: mulți scriitori moldoveni sunt „rupți de la viața cotidiană a poporului și de la cerințele lui sufletești, nu pătrund în esența construcției socialiste”; „nu sunt atașați de literatura popoarelor frățești și, mai întâi de toate, de literatura sovietică rusă, nu scot învățăminte din cele mai reușite opere ale literaturii clasice ruse și sovietice”, „rămân în urmă în pregătirea lor ideologico-politică și culturală și stăpânesc insuficient metoda realismului socialist”.

Obiecții au fost făcute la adresa organelor de presă. Despre ziarul *Sovetskaia Moldavia* se spunea că „a îngăduit denaturări politice în reflectarea stării literaturii, învinuindu-i delaolaltă și cu un ton agresiv pe scriitorii moldoveni de naționalism burghez”⁵⁸.

Nu întâmplător, la 10 octombrie 1948, CC adoptase o hotărâre prin care lua o atitudine fermă împotriva denaturărilor din articolul publicat la 25 septembrie al aceluiași an în *Sovetskaia Moldavia* sub semnătura lui I. Canna, I. D. Ciobanu și V. Egorov și intitulat „Să deștrădăcinăm definitiv naționalismul burghez în creația scriitorilor moldoveni” – material ce falsifică în mod grosolan, în spiritul „demas-

⁵⁵ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

⁵⁶ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

⁵⁷ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

⁵⁸ *Moldova socialistă*, 1948, 24 noiembrie.

cărilor” din 1937, mesajul social al creației lui Em. Bucov, A. Lupan, B. Istru, G. Meniuc și L. Corneanu.

Aceste momente și fenomene litigioase în totalitatea lor pot fi înțelese și elucidate în toată amploarea și integritatea contradicțiilor doar având o viziune lucidă a istoriei societății din acea vreme. Hotărârea din Moldova se prezintă, așadar, ca o localizare a tezelor din hotărârile centrale în care se aduseseră învinuiri politice grave unor personalități artistice de seamă din URSS ca A. Ahmatova, M. Zoșcenco, A. Platonov, Em. Kazakevici, Dm. Șostakovici, V. Muradeli, S. Eizenștein, V. Pudovkin ș.a.

Era firesc că într-o asemenea atmosferă de urmărire și suspiciune reciprocă scriitorii și oamenii de artă nu-și puteau permite manifestări libere ale imaginației creatoare, ale interpretării individuale a fenomenelor descrise. Lor le-a fost impusă cu insistență zugrăvirea realității după scheme și canoane ideologico-politice.

Un alt domeniu asupra căruia și-au concentrat atenția organele de partid și de stat era *formarea repertoriului teatrelor*. De nenumărate ori, problema dată a fost subiectul discuțiilor și hotărârilor CC al PC(b) din Moldova. Astfel, deja la 17 august 1945, CC al PC(b)M adoptă Hotărârea „Despre starea de lucruri și acțiunile necesare pentru îmbunătățirea activității instituțiilor artistice din RSSM”⁵⁹, în care se sublinia necesitatea îmbogățirii repertoriului teatrelor cu piese din dramaturgia clasică rusă și cea sovietică.

Un exemplu convingător în acest context este discursul reprezentantului plenipotențiar al CC al PC(b) din toată Uniunea, B. Basilov, la consfătuirea republicană a oamenilor de artă din RSSM din 24-25 octombrie 1945, în care se sublinia: „Consiliul unional pe problemele artelor, în baza numeroaselor semnale parvenite din mai multe republici unionale și la insistența CC al PC(b) din toată Uniunea, a dat prioritate în activitatea teatrelor naționale repertoriului clasic rus”⁶⁰. Se argumentează această „insistență” a Partidului Comunist prin „necesitatea dezvoltării dramaturgiei naționale moldovenești și perfecționarea măiestriei actoricești”⁶¹. Așadar, organele de partid considerau că dramaturgia națională putea să se dezvolte doar însușind valorile dramaturgiei ruse și inspirându-se doar din aceasta.

Se impunea ideea că în Basarabia, în perioada interbelică nu a exis-

⁵⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-279.

⁶⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 71 (se subînțelegea dramaturgia clasică rusă).

⁶¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 71.

tat teatru național și că arta teatrală în RSSM apăruse abia în anul 1940. Potrivit documentelor PC, se insista asupra acestei teorii. Astfel, într-o informație a CC al PC(b)M, „Despre starea de lucruri în arta Basarabiei în perioada ocupației temporare”⁶² se vehicula ideea cum că „la momentul realipirii Basarabiei și formării RSSM, așezămintele de artă lipseau, fiind prezente doar unele trupe teatrale și colective artistice de amatori”⁶³.

Oamenilor de teatru din Moldova le-a fost impusă sarcina creării unui nou teatru național – „sovietic”, fondat pe noi principii și cu alte scopuri, decât teatrele existente anterior. Erau negate toate realizările teatrului național din anii precedenți. Nici nu s-a putut spera la utilizarea și valorificarea bogatelor tradiții ale teatrelor din Iași, București⁶⁴, ale Naționalului din Chișinău⁶⁵. În condițiile sistemului totalitar, totul a fost dat uitării, căci se susținea că la noi teatrul a început cu spectacolul „Între furtuni” de V. Gherlac și T. Gruzin. Tot ce a existat în anii 1918-1940 a fost „uitat” în mod intenționat, de parcă nici n-ar fi existat cultura acestor 22 de ani⁶⁶.

Unei critici necruțătoare sunt supuse teatrele din URSS în hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea din 26 august 1946⁶⁷. Teatrului i s-au adus învinuiri pentru prezentarea pieselor traduse din dramaturgia clasică universală, care ar fi putut „să otrăvească conștiința cetățenilor cu idei dăunătoare societății sovietice”⁶⁸. A. Jdanov, realizatorul principal al acestei campanii, i-a învinuit pe oamenii de cultură de „poclonire” față de Apus. El a pus în circuit un termen care în curând a început să fie utilizat ca pată defăimătoare – „închinăciune”. Prin el se consemna atenția acordată culturii din Europa Occidentală și America, care era apreciată în întregime ca „burgheză”, nefăcându-se nicio deosebire între orientările și curente existente în această cultură.

Fiecare din dispozițiile ulterioare, fie cuvântarea lui A. Jdanov⁶⁹

⁶² AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 285. Fil. 80-83.

⁶³ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 285. Fil. 80.

⁶⁴ E. Ureche, „S-au pierdut irepetabil urmele unor mari personalități”, *Columna*, 1992, nr. 8-9, pp. 8-9.

⁶⁵ I. Agrigoroaei, Gh. Palade, *Basarabia în cadrul României întregite. 1918-1940*. Chișinău, 1993, pp. 49-50.

⁶⁶ E. Ureche, *op. cit.*, pp. 22-28.

⁶⁷ „Despre repertoriul teatrelor dramatice și acțiunile pentru îmbunătățirea lui. Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea”, *Moldova socialistă*, 1946, 27 august.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ A. Жданов. *Вступительная речь и выступление на совещании деятелей советской музыки*, 8 января, 1948 г. Москва, 1952; A. Жданов. *1896-1948*. Москва: Политиздат, 1948.

sau publicarea unui document oficial⁷⁰, servea ca semnal pentru apariția unui șir întreg de articole distrugătoare în presă, numeroase consfătuiri⁷¹ și ședințe⁷², în care se supuneau criticii alte lucrări și alte nume, alte genuri ale artei. Cu toate că se declara „traducerea în viață” a tezei „pentru critică și autocritică”, toată campania de denigrare era unilaterală⁷³, ea era lipsită de convingere și dreptul la apărare a celui acuzat.

Astfel, consfătuirea oamenilor de artă din RSS Moldovenească, convocată la 6 octombrie 1946 la Chișinău, a avut ca subiect „Activitatea colectivelor scenice din republică în viziunea hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea „Cu privire la repertoriul teatrelor dramatice”⁷⁴. Raportorul N. Koval, prim-secretar al CC al PC(b) din Moldova, menționa că „teatrele din RSSM nu au în repertoriul lor niciun spectacol ce ar reflecta viața cotidiană a oamenilor sovietici”, că „sub aspect ideologic și politic spectacolele prezentate pe scena teatrelor sunt realizate slab”⁷⁵. Oamenilor de teatru din republică li s-a inoculat ideea că teatrul trebuie să devină în primul rând „un propagator al politicii statului sovietic”⁷⁶, „o unealtă utilă de propagandă și instruire”⁷⁷.

Cunoscând rolul primordial pe care îl are cultura, în ansamblu, și *muzica*, în particular, conducătorii sovietici au impus compozitorii și interpreții să servească cauza partidului comunist. Obiectivele și conținutul politicii statului sovietic în domeniul muzicii au fost formulate în mai multe documente de partid și de stat. Una din cele mai importante dintre ele este Hotărârea CC al PC(b) din URSS datată cu 10 februarie 1948 „Despre opera lui V. Muradeli *O prietenie remarcabilă*”. În hotărâre s-a constatat existența în rândurile oamenilor de creație a unor „tendințe nesănătoase”, fiind calificată inadmisibilă pasiunea unor lucrători de creație de căutare a formelor noi în defavoarea clarității pozițiilor ideologice, a profunzimii și accesibilității operelor⁷⁸. Au fost supuse criticii operele compozitorilor D. Șostakovici, S. Prokofiev, A. Haceaturian, V. Șebalin, G. Popov, N. Measkovski ș.a., calificate ca

⁷⁰ *Правда*, 1947, 23 septembrie.

⁷¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 1. D. 311. Fil. 65, 66, 72-74, 79-81.

⁷² AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458, 461.

⁷³ *КПСС о культуре, просвещении и науке*. Москва, 1976, pp. 220-221.

⁷⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458.

⁷⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458.

⁷⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 217.

⁷⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 473. Fil. 50.

⁷⁸ *Sovetskaia Moldavia*, 1948, 14 februarie.

mostre de manifestare a modernismului și lipsei de conținut „ideologic” în artă⁷⁹.

Apariția acestei hotărâri a determinat un val de acțiuni propagandistice, promovate cu deosebită ardoare de organele de partid din RSSM. La insistența CC al PC(b)M toate instituțiile și așezămintele muzicale din RSSM au fost obligate să discute și să ia poziții față de această hotărâre⁸⁰.

Uniunea Compozitorilor din Moldova, la adunarea generală din 24 februarie 1948, discutând hotărârea menționată, a constatat că în rândul compozitorilor moldoveni erau pronunțate „tendințe antipopulare, ce reflectă spiritul curentelor muzicale apusene”⁸¹. Substratul ideologic și politic al unor creații de E. Coca, Șt. Neaga, D. Gherșfeld, P. Șerban ș.a. era considerată „muzica formalistă – o sinteză haotică de sunete”⁸². Ca exemple „tipice” de muzică „formalistă” erau menționate: poemul simfonic „Stalingrad” de E. Coca, cantata pentru cor și orchestră „Cu noi – Lenin, cu noi – Stalin” de Șt. Neaga ș.a. În rezoluția acestei ședințe au fost condamnate atitudinile „formaliste” evidențiate, iar compozitorii au fost obligați să revadă întreaga lor creație „prin prisma hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea” și să activeze continuu pentru „ridicarea nivelului lor ideologico-politic”, ce constituie o condiție obligatorie a creării operelor de calitate, „destoinice de poporul sovietic”⁸³.

Și subdiviziunile Filarmonicii au discutat hotărârea în cauză⁸⁴ la adunarea de partid cu participarea reprezentanților tuturor colectivelor artistice, precum și în fiecare colectiv în parte. La numele compozitorilor și operele menționate deja s-a adăugat cantata „Ștefan cel Mare” de Șt. Neaga, muzica pentru spectacolul „În văile Moldovei” de E. Coca, care erau suspectați că „suferă de formalism”, sunt rezultatul influenței „impresionismului francez”⁸⁵.

Colectivele de studenți și profesori de la instituțiile muzicale de învățământ au fost și ele constrânse să discute această hotărâre. Adunarea comsomolistă a Conservatorului de Stat din 24 februarie 1948

⁷⁹ *Sovetskaia Moldavia*, 1948, 14 februarie.

⁸⁰ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 170.

⁸¹ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 459. Fil. 198-200.

⁸² AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 198-200.

⁸³ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 200.

⁸⁴ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 91-96.

⁸⁵ AOSPRM. F. 51. Inv.5. D. 537. Fil. 96.

a constatat că e necesară „educarea la studenți a dragostei față de cele mai frumoase tradiții ale muzicii clasice ruse și apusene”⁸⁶. Colectivul Școlii de Muzică din or. Bălți, la ședința dedicată subiectului respectiv, a decis că „hotărârea este actuală și necesară și are o importanță politică enormă”⁸⁷. „Ea va sprijini compozitorii sovietici în alegerea corectă a domeniilor, le va permite să reflecte în muzică preocupările oamenilor sovietici, să creeze opere destoinice de epoca stalinistă”⁸⁸ – s-a menționat în rezoluția acestei ședințe. Decizii similare au fost adoptate la ședințele consiliilor pedagogice ale școlilor de muzică din Tiraspol⁸⁹, Bender⁹⁰.

Biroul CC al PC(b)M a adoptat o hotărâre amplă „Despre starea de lucruri în creația muzicală din republică și acțiunile necesare pentru îndeplinirea hotărârii CC al PC(b) din toată Uniunea din 10 februarie 1948”, care devine documentul de bază în reorientarea activității în domeniul artei muzicale din RSSM pentru următorii ani.

În conformitate cu hotărârea din 10 februarie 1948 și cele ce au urmat, pe lângă Direcția pe problemele artei, au fost create colegii pentru repertoriu și redactare⁹¹, care erau responsabile de întocmirea repertoriului teatrelor și colectivelor muzicale⁹² și de controlul activității artistice și ideologice a acestor instituții⁹³.

Un alt domeniu artistic ce a resimțit puternic presiunile ideologice comuniste este *arta plastică*. Cu toate că în primii ani postbelici PCUS nu aprobă nicio hotărâre specială referitor la acest gen al artei, întreaga campanie propagandistică, întreprinsă în anii 1946-1948 împotriva culturii nu putea să nu aibă consecințe și în dezvoltarea artelor plastice.

Este relevantă în contextul dominației ideologice a PCUS o scrisoare anonimă trimisă redacției ziarului *Moldova socialistă* la 31 mai 1956⁹⁴. Ea a fost scrisă în 1949 de un tânăr care a fost înrolat în Armata Sovietică și a ajuns cu operațiile militare până la Viena, Berlin, a trecut prin localitățile Germaniei, Cehoslovaciei, Ungariei.

⁸⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 120-121.

⁸⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 124.

⁸⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 124.

⁸⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 127.

⁹⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 537. Fil. 128-129.

⁹¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3.

⁹² AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 460. Fil. 3-4.

⁹³ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 450. Fil. 5-10.

⁹⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 15. D. 226. Fil. 47.

Eu cred că vor trece 300-400 de ani și așa ceva la noi nu va fi. Noi nu ne uităm ce se scrie în ziare, căci totul este numai propagandă, amăgeală. Pe drept cuvânt, Moldova este socotită încă de mulți ani în urmă o colonie de dat numai lapte, carne, brațe de muncă, ceea ce așa ceva sub boierii români nu era. Nouă, acestor săraci, ni s-au dat de toate, dar mai săraci am ajuns, ni s-au tăiat și ycadбe-le până sub pereți și dacă nu s-au tăiat la toți până acum, apoi până în 1960 vom ajunge să fim ca o turmă ambulanta cu straista în spinare la bunul plac al boierului (statului), buni numai de a fi exploatați⁹⁵.

Cu multă sinceritate, autorul anonim scrie:

Noi știm că și Dvs. știți despre aceasta, dar nu puteți să scrieți, fiindcă ia încercați... și vedeți ce veți păți..., și la urma urmei, asta vă este meseria de a amăgi, că vom trăi mai bine după ce vom muri, pe când azi sunt boieri cu sute de mii depuși [bani, n.n.] la Sbercasă, care nu-și fac nici o grijă. Ei trăiesc azi, dar nouă și copiilor noștri ni se spune muncă, muncă și iar muncă. Despre raționul porcilor se vorbește foarte mult, dar despre cum mănâncă țăranul, nimeni nu vorbește nimic, fiindcă este bun numai de dat⁹⁶.

În final, subliniază încă două aspecte deosebit de importante: asigurarea cu locuințe și dreptul la opinie:

N-are nici un rost să vorbiți Dvs. în gazetă despre asigurarea cu locuințe bune de trai, cât timp n-avem din ce le zidi. Să vorbim mai bine despre pătlăgele, captofi, lapte, silos, porci ... și despre muncă. Să ne iertați, dar acesta este adevărul la sate. Multe sunt de spus, dar azi nu se va scrie, va veni vremea...

Într-adevăr, statul declara că va asigura cu locuințe specialiștii din toate domeniile sociale, economice și culturale. Însă de la declarații, foarte rar se ajungea la realizarea celor promise. Iar la dreptul la opinie nici nu putea gândi nimeni într-o societate unde indoctrinarea era model de educație.

⁹⁵ AOSPRM. F. 51. Inv. 15. D. 226. Fil. 47.

⁹⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 15. D. 226. Fil. 48.

Așadar, întreaga mașină propagandistică a PCUS și a statului a fost utilizată pentru orientarea și educația comunistă a maselor. Cu toate acestea, gândirea liberă nu a putut fi interzisă și, în pofida mecanismelor de dominație și constrângere, cetățeanul de rând a avut propria percepție a celor ce se întâmplau în societate.

1.3. Politica de cadre

Numeroase documente de arhivă din anii 1944-1947 relatează acțiunile întreprinse de organele de partid și securitate ale URSS privind urmărirea⁹⁷, persecutarea⁹⁸ și represiile intelectualilor basarabeni⁹⁹; față de intelectualii formați în centrele culturale ale României și altor țări europene se promova o politică ostilă¹⁰⁰. Către anul 1948 numărul reprezentanților intelectualității artistice alcătuia în republică doar 40% din numărul total al intelectualității¹⁰¹.

În acest subcapitol vom examina procesul de atragere, iar, ulterior, de pregătire a cadrelor în câteva genuri ale artei: teatru, muzică, arte plastice, cinematografie. Doar pentru aceste domenii în perioada examinată au fost deschise instituții medii de specialitate și superioare la Chișinău și în câteva alte orașe.

Formarea cadrelor în domeniul artei teatrale

Una din problemele acute în arta teatrală a RSS Moldovenești în primul deceniu postbelic era *lipsa cadrelor*. Puțini actori și regizori ai Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău aveau pregătire de specialitate. Majoritatea dintre ei făcuseră studii la Școala Teatrală din Odesa (Constantin Constantinov, Mefodie Apostolov, Ecaterina Cazimirova, Trofim Gruzin, Domnica Darienco, Chiril Știrbu ș.a.)¹⁰². Victor Gherlac absolvise Institutul de Artă Teatrală din Moscova¹⁰³, și doar Eugeniu Ureche avea studii la Academia de Artă din București¹⁰⁴.

⁹⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 462-465; Inv. 5. D. 61. Fil. 223-243; Inv. 3. D. 3.

⁹⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 79. Fil. 97-100; Inv. 2. D. 41. Fil. 52.

⁹⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 79. Fil. 116-155; D. 156. Fil. 125.

¹⁰⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 7. D. 20. Fil. 131-132.

¹⁰¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 7. D. 53. Fil. 59.

¹⁰² AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 305. Fil. 76-78.

¹⁰³ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 305. Fil. 79.

¹⁰⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 450. Fil. 79.

Organele de partid și de stat încep o campanie largă de invitare a specialiștilor în domeniul artei din afara republicii.

Susținem opinia istoricului Gh. Nicolaev, care afirmă că „procesele economice au generat un masiv aflux de specialiști din afara republicii și în domeniul artei”¹⁰⁵. Direcția de conducere a artelor de pe lângă guvernul RSSM invită un număr impunător de specialiști din centrele de cultură ale URSS. Telegramme și scrisori cu invitații sunt trimise în teatrele și colectivele artistice din Moscova¹⁰⁶, Rostov-pe-Don¹⁰⁷, Leningrad¹⁰⁸, Kuibîșev¹⁰⁹, Celeabinsk¹¹⁰, Petrozavodsk¹¹¹, Iaroslavl¹¹² ș.a.

În anii 1944-1946, la Chișinău sosesc actori și regizori din diferite centre teatrale ale Rusiei și altor republici unionale. Pe baza acestor cadre au fost completate colective întregi de creație, printre care colectivul Teatrului Dramatic Rus „A.P. Cehov” (înființat în 1934 la Tiraspol și transferat în anul 1944 la Chișinău). Actorul și regizorul Teatrului Rus din Chișinău Vladimir Strelbițki își începe activitatea teatrală în anul 1910 la teatrul din or. Saratov. Apoi evoluează pe scenele din Ecaterinburg, Barnaul, Kerci, Groznii. Artiștii Ivan Datski și Victor Belov sosesc la Chișinău din Rostov-pe-Don și Irkutsk¹¹³. În anul 1950, la teatrul rus vine actrița Nina Masalskaia.

Cadrelor invitate din afara republicii au constituit, în anul 1947, și Teatrul Dramatic Rus-Moldovenesc din or. Bălți¹¹⁴.

Tânărul colectiv al Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău, chiar din primii ani postbelici, are de înfruntat numeroase neajunsuri. Efectivul artistic era incomplet, locuri vacante erau în toate subdiviziunile – în grupul de actori dramatici, în cor, balet, orchestră, în secțiunile tehnice. Mulți dintre artiștii proaspăt veniți în colectiv nu aveau nici pregătirea profesională, nici aptitudinile necesare și, neputând face față cerințelor, părăseau scena. De aceea, completarea

¹⁰⁵ Gh. Nicolaev, „Unele aspecte privind pregătirea cadrelor intelectualității artistice în R.S.S.M. (1944-1990)”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1996, nr. 2(26), p. 6.

¹⁰⁶ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 180. Fil. 4; D. 163. Fil. 1.

¹⁰⁷ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 180. Fil. 237.

¹⁰⁸ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 180. Fil. 239; D. 187. Fil. 1,13.

¹⁰⁹ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 30.

¹¹⁰ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 30.

¹¹¹ ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 109,112-113.

¹¹² ANRM. F. 2942. Inv. 1, D. 200. Fil. 110.

¹¹³ В. Хейтсвер. *Русский драматический театр им. А.П. Чехов*. Chișinău, 1960, pp. 16-19, 27.

¹¹⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 311. Fil. 66.

trupe și creșterea nivelului de pregătire profesională a personalului artistic și tehnic erau probleme de primă importanță.

Să ne reamintim aici că potențialul actoricesc și nivelul artistic al Teatrului Național din Chișinău anilor '20-'30 era înalt. Toți actorii erau profesioniști bine pregătiți, majoritatea având studii superioare primite la 2-3 universități¹¹⁵.

O bună parte din specialiștii de înaltă calificare pentru teatrele din RSSM a fost pregătită prin trimiterea unor tineri la studii în instituțiile superioare și medii de specialitate din afara republicii. Ne asociem afirmației lui Gh. Nicolaev că, din cauza politicii antinaționale promovate în URSS, tinerii talentați din republică, pe parcursul întregii perioade postbelice, au fost lipsiți de dreptul de a-și continua studiile în instituțiile superioare de profil din România și alte state. Gh. Nicolaev punctează: „Faptul în cauză constituie o pierdere însemnată pentru cultura și spiritualitatea românilor din RSSM. Acestea fiind spuse și constatând lipsa unei alternative în vederea pregătirii cadrelor de înaltă calificare pentru Moldova Sovietică în condițiile când republica a rămas practic fără intelectualitate, apreciem pregătirea în instituțiile centrale de învățământ din URSS a acestor cadre ca o cale de ieșire din impas, impusă de realitatea în care se aflau ținuturile Basarabiei încorporate în imperiul sovietic după al doilea război mondial”¹¹⁶.

La o serie de specialități deficitare pregătirea cadrelor a fost efectuată aproape în exclusivitate în instituțiile superioare din Moscova și Leningrad. Ministerul Culturii din URSS periodic punea la dispoziția RSSM locuri pentru pregătirea ori perfecționarea actorilor, regizorilor, maieștrilor de balet, dirijorilor etc¹¹⁷.

Pregătirea cadrelor în grupuri, care după absolvire serveau drept bază pentru formarea unor teatre noi și pentru completarea colectivelor teatrale din republică, a fost o altă cale practică de autoritățile sovietice. Bunăoară, în anul 1952, trupa Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău s-a completat cu 16 absolvenți ai Institutului de Teatru și Cinematografie „A. Ostrovski” din Leningrad (V. Cupcea, P. Baracci, E. Platon, Iu. Hasso, C. Târțau ș.a.). În același

¹¹⁵ E. Ureche, „S-au pierdut irepetabil urmele unor mari personalități”, *Columna*, 1992, nr. 8-9, pp. 8-9.

¹¹⁶ Gh. Nicolaev, „Cultura artistică în Republica Moldova sub dominația regimului comunist (anii '30-'80)”, *Revista de istorie a Moldovei*, 1995, nr. 1, pp. 3-10.

¹¹⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 36-39, 41-42; ANRM. F. 2942. Inv. 1. D. 124. Fil. 17; D. 132. Fil. 9; D. 141. Fil. 9,21.

an, trupa de balet a teatrului este completată cu 13 absolvenți ai Școlii de Artă Coregrafică din Leningrad. Aceste grupuri se încadrează în colectivul teatrului, aducând cu sine elanul și energia tinereții, o cultură scenică susținută.

Din păcate, din planurile de învățământ ale studiourilor moldovenești au lipsit multe discipline, fără de care nu putem vorbi despre formarea cadrelor naționale. Viitorii actori moldoveni nu au studiat nici limba literară și scenică română, nici ortoepia, nici istoria literaturii române, nemaivorbind de lipsa din planuri a istoriei teatrului românesc, a tradițiilor artistice ale poporului român.

Ca urmare, deja către sfârșitul anului 1956, din 16 tineri actori de dramă au rămas în teatru numai 9, iar din cei 13 dansatori – doar 3¹¹⁸. Tinerii au plecat din câteva motive: nu erau satisfăcuți nici de condițiile și atmosfera de muncă, nici de cea a creației. Dar cel mai revoltător este faptul că direcția Teatrului nu a întreprins nimic pentru a evita plecarea lor.

Toate teatrele din republică duceau lipsă și de regizori. Sosirea specialiștilor respectivi de la teatrele din Moscova și Leningrad purta un caracter episodic și se limita la recomandări și observații cu caracter general. Totodată, ei ofereau sugestii, în primul rând, la montarea spectacolelor dramatice ruse, ce se prezentau deja pe scenele teatrelor din URSS, și mai puțin pentru cele autohtone.

Era necesară formarea unei generații de regizori băștinași, ce ar cunoaște cultura, tradițiile populare. Tinerii regizori și actori din Moldova aveau nevoie de deplasări și stagii de creație în alte spații geografice și, evident, în România, unde puteau cunoaște istoria și tradițiile teatrului românesc, fapt la acel moment imposibil de realizat.

Pregătirea cadrelor pentru instituțiile și colectivele muzicale

Politica de cadre era una din componentele importante ale strategiei PCUS și PC al Moldovei și în *domeniul muzicii*.

O situație asemănătoare persista și în instituțiile muzicale, unde ponderea băștinașilor era foarte mică.

Documentele de arhivă atestă numărul mic al băștinașilor în toate instituțiile și așezămintele muzicale în anul 1946 (a se vedea anexa

¹¹⁸ Iu. Edlis, „Unele probleme ale teatrului nostru”, *Nistru*, nr. 1, 1957.

nr. 6). În Uniunea Compozitorilor din RSSM, 50% din numărul total de membri îl alcătuiau muzicienii sosiți din afara republicii¹¹⁹, Ea fiind compusă din cinci compozitori moldoveni, cinci evrei, ceilalți fiind ruși, ucraineni și de alte naționalități. Șapte compozitori băștinași își făcuseră studiile la București și la Paris¹²⁰. În anul 1953, componența națională a Uniunii Compozitorilor din Moldova era următoarea: patru moldoveni, un găgăuz, patru ruși, doi ucraineni, zece evrei și un țigan¹²¹.

La 1 ianuarie 1947, din așa-zisa „nomenclatură”, persoane cu funcții de răspundere în instituțiile de cultură, doar 13,7% o alcătuiau specialiștii moldoveni, 54,7% – ruși, 21,5% – ucraineni, 5,6% – evrei, 4,5% – de alte naționalități¹²². Gh. Nicolaev menționează în acest context: „În martie 1953 din totalul de 9 lucrători ai aparatului Direcției de conducere a artelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM numai un singur angajat – președintele acestei Direcții (mecanic de specialitate) – era român („moldovean”). Toți inspectorii superiori, sub controlul cărora se aflau instituțiile de artă, erau de naționalitate rusă”¹²³.

Să examinăm situația la capitolul componența națională a pedagogilor de la Școala de Muzică din Chișinău (A se vedea Anexa 7)

Din numărul total de 51 de pedagogi ai Școlii de Muzică din Chișinău la 1 martie 1948, doar 3 erau moldoveni.

Și o paralelă, în care putem examina componența națională a studenților la aceeași școală (A se vedea Anexa 8).

Situația e similară. Ca și pedagogii, cei mai mulți studenți sunt ruși – 50.

La fel ca în domeniul teatral, autoritățile invită un număr impunător de cadre din afara Moldovei. Specialiști sosiți din mai multe centre culturale ale URSS au completat orchestra simfonică, ansamblul „Doina”, ansamblul vocal, trupa de operă și balet de la Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău, precum și majoritatea instituțiilor muzicale de învățământ.

Din păcate, cultura promovată de cei veniți din alte centre culturale era puțin înțeleasă de populația băștinașă. Mai mult chiar, e absurd când în Ansamblul de Dansuri Populare Moldovenești sunt invitați coregrafi din Federația Rusă, Turkmenia și alte republici unionale.

¹¹⁹ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 2, p. 7.

¹²⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 125. Fil. 6,7.

¹²¹ AOSPRM. F. R-2941. Inv. 1. D. 150. Fil. 18.

¹²² AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 66. Fil. 40-41.

¹²³ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, p. 7.

Astfel, în anul 1945, din or. Groznii sosește la Chișinău Boris Tairov, care realizează așa dansuri populare ca hora, bățuta, sârba, hangu. În 1950, din Moscova este trimis coregraful Iacob Romanovski, ce pregătește asemenea compoziții coregrafice ca „Dans român”, „Bulgărească”, dans găgăuz, polonez, hostropăț. Recunoaștem, acești specialiști aveau o bogată experiență concertistică, posedau o tehnică interpretativă înaltă, dar ei nu cunoșteau tradițiile, specificul dansurilor populare ale moldovenilor și ale altor popoare conlocuitoare din RSSM. Cine alții dacă nu înșiși băștinașii ar fi putut face acest lucru cu mult mai bine. Dar era mult mai ușor de invitat specialiști de peste hotare, decât de selectat talente din popor și de format cadre proprii de coregrafi¹²⁴. Cu atât mai mult nu întotdeauna cadrele invitate și angajate în instituțiile de artă aveau studiile și calificarea respectivă.

Totuși, începând încă din anul 1944, organele de partid și de stat ale republicii întreprind unele acțiuni pentru restabilirea instituțiilor muzicale. Își reîncep activitatea Conservatorul de Stat și școala muzicală de 10 ani pentru copii din Chișinău, precum și școala muzicală de 7 ani din Tiraspol.

În anii 1944-1956, în cadrul Conservatorului Moldovenesc de Stat au fost pregătiți specialiști de calificare superioară în domeniul artei muzicale, activitatea lor constituind un factor important în evoluția culturii muzicale și afirmarea artei muzicale profesioniste în republică.

Au fost depuse anumite eforturi în formarea specialiștilor de calificare medie pentru colectivele de interpreți, precum și pedagogi pentru școlile primare de muzică pentru copii. Rolul principal în această muncă aparține școlii muzicale din or. Chișinău, înființată la 6 aprilie 1945 (din 1955 poartă numele lui Ștefan Neaga). Pe parcursul anilor 1944-1956 numărul elevilor în școala dată a crescut din an în an. Mulți dintre absolvenții acestei instituții, la fel ca și cei ai Conservatorului din Chișinău au devenit ulterior artiști emeriți și artiști ai poporului, laureați ai premiilor de stat, ai concursurilor republicane și internaționale¹²⁵.

O altă parte a specialiștilor a fost pregătită prin trimiterea la studii a tinerilor noștri în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate din URSS. Unele din cadrele necesare au fost formate de

¹²⁴ Valentina Ursu, „Arta muzicală a Republicii Moldova în sistemul totalitar sovietic”, în *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*. Chișinău, 1999, p. 143.

¹²⁵ Serafim Busilă, *Enciclopedia interpreților din Moldova*. Chișinău: ARC, 1999.

studiourile ce activau pe lângă colectivele artistice¹²⁶. În acest mod au fost pregătiți specialiști pentru Capela Corală „Doina”, ansamblul de dansuri populare, trupa de balet și trupa de operă a Teatrului Moldovenesc Muzical-Dramatic din Chișinău.

Documentele de partid atestă că problema pregătirii cadrelor a fost subiectul discuțiilor și hotărârilor adoptate la plenarele CC al PCUS și CC al PC(b)M¹²⁷, la ședințele Biroului CC al PC(b)M¹²⁸, consfăturile cu oamenii de artă¹²⁹, hotărârile Consiliului Comisarilor Poporului¹³⁰ și Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM¹³¹. De exemplu, în hotărârea CCP al RSSM și Biroului CC al PC(b)M din 13 august 1945 „Despre starea de lucruri și acțiunile privind îmbunătățirea activității instituțiilor de artă din RSSM” se subliniază necesitatea acordării unei atenții sporite selectării și formării cadrelor naționale prin deschiderea unor noi instituții de învățământ de profil în republică, precum și prin trimiterea celor mai dotați copii și tineri în instituțiile de învățământ din URSS¹³².

O parte din deciziile adoptate de CC al PC(b)M erau urmate de hotărâri cu privire la subvenționarea lor. Astfel, prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al RSSM și Biroului CC al PC(b)M din 16 decembrie 1944, reînceperea activității Conservatorului de Stat și a școlii de muzică este urmată de hotărârea de a aloca mijloacele necesare pentru întreținerea instituțiilor menționate¹³³.

Subvenții sunt acordate școlii muzicale din Chișinău și Conservatorului în fiecare an. Studioul coregrafic moldovenesc înființat la Școala de Artă Coregrafică din Leningrad în anul 1945 a beneficiat de finanțare și asigurare materială pe parcursul tuturor celor 5 ani de studii¹³⁴. Nu întotdeauna, însă directivele și hotărârile organelor de partid erau realizate în viață, multe din ele rămânând doar simple declarații.

Acțiunile autorităților sovietice duc la îmbunătățiri în anumite domenii. A fost mărit numărul băștinașilor primiți în școala de muzică republicană din or. Chișinău. Dacă în anul de învățământ 1949/50,

¹²⁶ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 285. Fil. 80-83.

¹²⁷ *КПСС в резолюциях...*, Moscova: Politizdat, 1983; *КПСС о культуре...*, Moscova: Politizdat, 1976; AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 3.

¹²⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 66. Fil. 40-41; Inv. 7. D. 53. Fil. 55-60.

¹²⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 5. D. 458. Fil. 147-162.

¹³⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 36. Fil. 195.

¹³¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 5. Fil. 7.

¹³² AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 264-273.

¹³³ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 101.

¹³⁴ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 23. Fil. 267-268.

la această școală au fost admiși 15 elevi moldoveni, peste un an, în 1950/51 – 35, ultimii alcătuind 70% din numărul total.

A fost majorat și numărul studenților moldoveni înmatriculați la Conservatorul de Stat din Chișinău. Dacă în anul de învățământ 1949/50, din cei 47 studenți înscriși la instituția în cauză numai 6 erau moldoveni, apoi în următorul an, 1950/51, din 39 persoane înmatriculate 17 erau moldoveni¹³⁵.

La Conservator erau admiși, de obicei, tineri cu studii muzicale medii speciale. Însă numărul absolvenților instituțiilor de învățământ mediu de specialitate de profil muzical era adeseori mai mic decât numărul planificat de recrutare a studenților la anul I. Pentru a îndeplini acest plan, Conservatorul era pus în situația de a înmatricula toți doritorii, fără o oarecare selecție. În cadrul ședinței activului oamenilor de artă din RSSM din 24-25 octombrie 1945, rectorul Conservatorului de Stat din Chișinău, compozitorul D. Gherșfeld sublinia: „Dacă dorim să pregătim cadre naționale calificate, nu trebuie să lărgim în mod arbitrar numărul de studenți înmatriculați la instituțiile de profil, deoarece ea este însoțită de slăbirea criteriilor de selectare a abiturienților, de scăderea considerabilă a calității în pregătirea specialiștilor”¹³⁶. Acest fapt a fost menționat în mai multe cuvântări ale administrației Conservatorului, însă nu au fost luate în considerație de factorii de decizie din republică.

Generalizând cele examinate în acest compartiment al capitolului, am menționa următoarele: în pofida tuturor neajunsurilor, în RSSM, în perioada de cercetare vizată, au fost întreprinse anumite eforturi în vederea pregătirii specialiștilor în domeniul artei muzicale, inclusiv dintre băștinași. În contextul dat ne exprimăm unele rezerve față de afirmația lui Gheorghe Nicolaev, expusă în articolele citate mai sus, precum că ponderea mică a studenților români (moldoveni) în majoritatea instituțiilor de învățământ de profil muzical în întreaga perioadă postbelică (anii '40 – mijl. anilor '80) poate fi interpretată ca o dovadă clară a faptului că exista o politică deliberată în acest sens.

Arta este artă, și dacă studenții de etnie moldovenească aveau reprezentare mai slabă, nu trebuie de dat vina doar pe regim, dar de avut în vedere și situația reală extrem de dificilă a plaiului nostru în primii ani postbelici. În ultimă instanță, este posibil să fi fost responsabil statul sovietic în această situație, dar acest lucru trebuie demon-

¹³⁵ ANRM. F. 3011. Inv. 10. D. 2. Fil. 51.

¹³⁶ ANRM. F. 3011. Inv. 10. D. 473. Fil. 21.

strat convingător, cu dovezi documentare care atestă clar intenția autorităților în acest sens. Până acum, nu cunoaștem personal asemenea documente. Se poate doar de presupus acest lucru.

Situația privind asigurarea cu cadre în domeniul artelor plastice

O însemnătate aparte în dezvoltarea artei, în educația estetică a cetățenilor a avut-o pregătirea cadrelor în domeniul *artelor plastice*. Rolul hotărâtor în acest aspect l-a jucat Școala Republicană de Arte din or. Chișinău, înființată încă în anul 1887 (din 1940 până în 1991 a purtat numele „I. E. Repin”).

Școala în cauză și-a reînceput activitatea la Chișinău în 1944, cu 23 elevi. În anul următor ea își mărește contingentul prin deschiderea secției pregătitoare¹³⁷. Astfel, în 1945, aici își făceau studiile 80 de elevi: 29 de elevi la secția pregătitoare, 48 de elevi la secția de arte și 3 – la secția de sculptură¹³⁸.

În următorii ani se deschide un internat pentru copiii din republică¹³⁹. În scopul familiarizării elevilor cu operele artei universale se acordă anumite alocații pentru deplasări în orașele Moscova și Lenin-grad¹⁴⁰. Sunt instituite 5 burse nominale – toate purtând numele unor pictori ruși: A. Suricov, I. Repin, V. Serov, I. Levitan, A. Savrasov¹⁴¹.

Totuși, problemele asigurării școlii cu cadre didactice calificate¹⁴², cu materiale didactice etc. erau deosebit de acute. Bunăoară, în cadrul ședinței activului oamenilor de artă din republică de la 24-25 octombrie 1945 se sublinia că „o situație nefavorabilă s-a creat în școala de artă, când unele cadre didactice și de conducere au o pregătire profesională inferioară pregătirii studenților anilor III-IV”¹⁴³.

În general, contingentul elevilor care-și făceau studiile la școala dată s-a mărit¹⁴⁴. Mulți dintre absolvenții școlii au devenit mai târziu renumiți maestri în domeniul artelor frumoase, recunoscuți nu numai în Republica Moldova, ci și peste hotarele ei. Printre ei menționăm

¹³⁷ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 36-39.

¹³⁸ AOSPRM. F. 51. Inv. 4. D. 311. Fil. 38.

¹³⁹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 39.

¹⁴⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 39.

¹⁴¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 244. Fil. 39.

¹⁴² A se vedea anexa nr. 6.

¹⁴³ AOSPRM. F. 51. Inv. 3. D. 473. Fil. 67.

¹⁴⁴ A se vedea anexa nr.12.

pe A. Șciusev, P. Șelingovschi, L. Grigorașenco, M. Grecu, I. Vieru, C. Cobizeva, V. Rusu-Ciobanu, R. Ocușco, G. Sainciuc ș.a.

De fapt, până în a doua jumătate a anilor '50, ponderea elevilor moldoveni e în continuă creștere: de la 20% în anul 1944 – la 40% în anul 1956¹⁴⁵.

Precum subliniază Gh. Nicolaev „În perioada de cercetare Moldova era unica republică din partea europeană a URSS care nu avea o instituție de învățământ superior în domeniul artelor plastice și nici măcar o facultate de asemenea profil. Problema înființării unei asemenea facultăți a fost ridicată la toate plenarele și congresele Uniunii Artiștilor Plastici din republică, însă de fiecare dată rezolvarea ei rămânea la nivelul promisiunilor din partea factorilor de decizie”¹⁴⁶. Autorul susține în continuare că „deschiderea acestei facultăți era dictată nu numai de necesitățile crescânde ale instituțiilor de cultură și artă în specialiști de înaltă calificare în acest domeniu, ci și de cerințele lărgirii considerabile a participării artiștilor plastici și a celor care profesază designul în ameliorarea calității estetice a producției industriale și în dezvoltarea artei populare aplicate”¹⁴⁷.

Suntem de aceeași părere cu autorul și analizăm în continuare starea de lucruri și acțiunile instituțiilor de stat și organelor de partid preocupate de problema cadrelor.

Autoritățile sovietice considerau că specialiștii respectivi pot fi pregătiți în instituțiile de profil din alte republici ale URSS. Or, în baza tinerilor specialiști pregătiți pe această cale putea fi satisfăcută și a fost satisfăcută doar o parte neînsemnată din necesitățile republicii cu cadre de înaltă calificare în domeniul respectiv. Iar cea mai mare parte a acestor necesități a fost îndestulată pe baza invitării specialiștilor din afara republicii, fapt care a creat o situație și mai nefavorabilă în Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova. Ponderea moldovenilor în această uniune de creație pe parcursul primului deceniu postbelic a crescut foarte lent. Către sfârșitul anilor '50, indicele în cauză alcătuia doar 15%¹⁴⁸.

Criticul de artă Vladimir Bulat afirmă în acest context: „Sigur că această concepție justifica exodul masiv al artiștilor din alte regiuni ale Imperiului Sovietic spre Chișinău, loc în care aceștia veneau cu un bagaj existențial și estetic deja format... Artiștii autohtoni constituiau

¹⁴⁵ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

¹⁴⁶ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

¹⁴⁷ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

¹⁴⁸ Gh. Nicolaev, *op. cit.*, nr. 3, p. 73.

către sfârșitul anilor '50 doar o treime din numărul de artiști plastici activi la acea oră"¹⁴⁹. Susținem afirmația criticului, și considerăm că prin exemplele prezentate și comentate mai sus demonstrăm veridicitatea acestora.

Situația în cinematografie la capitolul pregătirea cadrelor

Și în domeniul *cinematografiei* se resimțea o lipsă acută a specialiștilor. Comitetul de Stat de Cinematografie al URSS trimite în republică încă în vara anului 1944 35 de mecanici de cinema¹⁵⁰, iar prin sistemul de instruire organizat de Comitetul de Stat de Cinematografie din RSSM începe pregătirea personalului tehnic din rândul populației băștinașe¹⁵¹.

Pentru Studioul de Filme Documentare din Chișinău, în perioada sa de formare, din Moscova și din alte centre cinematografice ale URSS sosesc la Chișinău lucrători în arta cinematografică. Prin dispoziții ale Ministerului Cinematografiei al URSS, în Moldova sunt trimiși: regizorii A. Litvin, M. Izrailev, operatorii A. Bogdanov¹⁵², V. Leibovici¹⁵³, I. Șerstiukov¹⁵⁴, A. Suhomlinov, operatorii de sunet D. Morozevici, M. Soloviev¹⁵⁵ ș.a. La Chișinău vine un grup de tineri absolvenți ai Institutului de Stat de Cinematografie din Moscova: regizorul V. Lysenco, operatorii P. Vasilenco, P. Todorovschi, V. Derbenev, scenaristul și redactorul E. Onoprienco. În total, pentru producerea filmelor artistice, Ministerul Culturii din URSS trimite în Moldova 18 specialiști în arta cinematografică, inclusiv 10 tineri specialiști absolvenți ai Institutului de Stat de Cinematografie (operatori de cinema, regizori, operatori de sunet, ingineri ș.a.)¹⁵⁶.

În perioada când în Moldova lipseau cadrele de cineaști, sosirea specialiștilor din centrele culturale ale republicilor URSS era un moment pozitiv. Activitatea lor în Moldova, la acel moment, nu putea

¹⁴⁹ Vladimir Bulat, *Artă și ideologie. De la „realismul socialist” la „noua sensibilitate”: 1940-2000*. Chișinău: Cartier, 2000, p. 19.

¹⁵⁰ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 8.Fil. 133.

¹⁵¹ AOSPRM. F. 51. Inv. 2. D. 10. P. II. Fil. 178.

¹⁵² ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 10. Fil. 248.

¹⁵³ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 29.

¹⁵⁴ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 40.

¹⁵⁵ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 40.

¹⁵⁶ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 16. Fil. 190.

fi calificată altfel decât un sprijin în constituirea cinematografeii din RSSM.

Totodată, conducerea republicii menționa necesitatea pregătirii cadrelor naționale în acest domeniu al culturii. De aceea, în anul 1947 încuviințează hotărârea Ministerului Culturii al URSS de a trimite tineri din Moldova la studii în instituțiile de artă cinematografică din Moscova și Leningrad la următoarele specialități: regizori – 5 persoane, operatori – 5 persoane, scenariști – 3 persoane, economiști (specialiști în cinematografie) – 4 persoane, ingineri – 5 persoane¹⁵⁷.

Printre cei trimiși să-și urmeze studiile la Moscova se numără tineri care vor marca cinematografia moldovenească: regizorul E. Loteanu, pictorul F. Hămuraru, asistentul de regie I. Bolboceanu ș.a.

Lipsa regizorilor moldoveni a făcut ca în anii 1947-1952 dublarea filmelor cinematografice la filiala moldovenească să fie făcută de regizori din Federația Rusă și Ucraina (S. Comar, A. Gherșcovici, V. Mișștein, V. Gorcincov). Aceștia nu cunoșteau limba română, iar operatorul G. Harcicov avea cu totul o altă specialitate decât cele necesare pentru dublaj¹⁵⁸.

Examinând situația de ansamblu din perioada respectivă, constatăm că administrația Studioului Cinematografic din Kiev și a fabricii de filme din Odesa era cointereseată nu atât de calitatea dublajului, cât de asigurarea propriilor angajați cu locuri de muncă.

Generalizând politica de cadre promovată de autoritățile din RSSM, menționăm că atitudinea față de reprezentanții intelectualității din dreapta Nistrului era ostilă. Aducem un exemplu concludent în acest sens. În anul 1956, un grup de foști membri ai PC Român din perioada 1921-1940 scrie un memoriu adresat Prezidiului CC al PCUS și organelor de partid și de stat din RSSM. Printre semnatori se numărau: Bucov Em., membru al CC al PCM, deputat în Sovietul Suprem al RSSM, scriitor, participant al mișcării ilegale comuniste din anul 1931; Burlacenco S.D., membru al PCUS din 1948, secretar al fostului Comitet Regional Basarabean al PC Român, membru al PCR din anul 1929; Volghin I.I., membru al fostului Comitet Orășenesc Chișinău al PCR și secretar al Comitetului Orășenesc al comsomolului, membru al PCR din anul 1929; Lupan A.P., membru al PCUS din anul 1956, deputat în Sovietul Suprem al URSS, președinte al Uniunii Scriitorilor Sovietici din Moldova, fost membru al PCR din 1936; Oirig A.M.,

¹⁵⁷ ANRM. F. 3158. Inv. 1. D. 11. Fil. 228.

¹⁵⁸ V. Andon, *op. cit.*, pp. 120-122.

membru al PCUS din anul 1956, fost secretar al Comitetului Regional al Basarabiei, fost membru al PCR din anul 1921; Petrov P.I., membru al PCUS din anul 1956, fost secretar al Comitetului Orășenesc al partidului, membru al PCR din anul 1929; Russu A.A., membru al PCUS din anul 1956, colaborator științific al Filialei Moldovenești a Institutului Marxism-Leninismului de pe lângă CC al PCM, fost membru al PCR din anul 1938. În memoriu se menționa: „...Faptul constă în aceea că și acum, peste 16 ani de la reunirea Basarabiei cu URSS, nu doar în organele de partid și sovietice ale Moldovei, dar și în organizațiile sindicale, în toate ministerele și departamentele, în comitetele executive raionale din republică, în organele de drept ș.a.m.d. lipsesc cu desăvârșire cadrele locale din rândul basarabenilor”¹⁵⁹. Autorii își expun opinia cu privire la motivele unei astfel de situații: „Acest fapt este rezultatul cultului cumătrismului (*землячество и своячество*), desfășurat în Moldova pe parcursul tuturor acestor ani. Și astăzi în republica noastră predomină o așa atmosferă. Chiar dacă va fi înaintată o persoană din rândurile băștinașilor, acesta va fi primit de către membrii grupării de „tovarăși” ca o lovitură directă la interesele lor vitale. În cei 16 ani aceștia și-au format convingerea că dânșii sunt cetățeni de cea mai înaltă categorie, chemați să conducă, iar locuitorii din dreapta Nistrului, ce reprezintă 90% din populația republicii, sunt priviți ca incapabili și din punct de vedere politic – fără de încredere”¹⁶⁰. Semnatarii petiției afirmă în concluzie: „Practica a demonstrat că împotriva unui băștinaș, [ori]cât de capabil și onest [...] ar fi, gruparea respectivă mobilizează toate forțele, folosește intrigi, bârfe și chiar calomnia deschisă, până primul nu este discreditat sau distrus din punct de vedere politic”.

În informațiile și argumentele pe care le vom prezenta în capitolele următoare vor fi analizate aceste afirmații.

1.4. Politica editorială

În prezentul subcapitol urmărim să examinăm câteva aspecte ce caracterizează elementele politicii editoriale în tânăra republică sovietică după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, precum și acțiunile de implementare a acestei politici, întreprinse de instituțiile și asociațiile culturale. Analiza critică a influențelor politicii editoriale

¹⁵⁹ AOSPRM. Inv. 15. D. 98. Fil. 5, F. 51.

¹⁶⁰ AOSPRM. Inv. 15. D. 98. Fil. 5, F. 51.

promovate în perioada anilor '40 -'50 ai sec. XX va permite să cercetăm mai profund conținutul procesului cultural în RSSM, în ansamblu.

Pentru început, să urmărim care erau operele literare moldovenești¹⁶¹ ce sunt aprobate de instanțele ideologice și sunt publicate la editurile din Moldova în perioada studiată. Toate *planurile editoriale* sunt supuse unei analize drastice din partea trimișilor speciali ai CC al PC al Moldovei. În primul rând, sunt permise pentru a fi publicate lucrările scriitorilor moldoveni în care se glorifică viața, transformările socialiste ale satului și orașului, eroismul oamenilor sovietici. Văd lumina tiparului poeziile lui Em. Bucov, romanul *Cresc etajele*, poemul *Țara mea și Republica mea* de același autor, romanul *Dimineața pe Nistru* de I. Cana, poeziile lui P. Cruciuc, piesa *Lumina* de A. Lupan, poemul *Pohoarnele* de B. Istru, poemul *Cântec despre pace* de G. Meniuc, povestirea *La Floreni* de L. Barschi, poemul *Krasnodon* de L. Deleanu.

În discursul secretarului CC al PCM, C. Iliășenco, prezentat la Congresul VI al PCM, se sublinia: „În perioada anilor 1952-1955 literatura moldovenească a crescut atât cantitativ, cât și calitativ. A apărut un gen nou de creație – romanul. Cele mai reușite romane au văzut lumina tiparului: *Deșteptarea* de A. Lipcan, *Dreptatea* de M. Kahana. Câteva romane sunt consacrate trecutului istoric al poporului moldovenesc: romanul *Codrii* de I.C. Ciobanu, *Țăranii* de G. Banaru. Sunt scrise și au fost publicate un șir de poeme și povestiri: poemul *Jupâneasa și sluga* de F. Ponomari, *Tovarășul Vanea* de S. Șleahu. Unele dintre ele sunt consacrate Marelui război pentru apărarea Patriei. Printre acestea se numără: *Prietenie* de T. Ponomari, *Primăvara în Carpați* de B. Istru, poeziile lui A. Lupan și P. Cruciuc. Câteva povestiri și poeme sunt consacrate colectivizării agriculturii: *Zorile* de Iacob Cutcovețchi, *Dealul viei* de Al. Cozmescu, piesa *Cântecul Lăpușniței* de R. Portnoi, poemul *Povestea nucului* de An. Gujel, povestirea *Bujoreni* de L. Barschi”¹⁶².

Deci, se publica doar ceea ce corespundea ideologiei comuniste, ceea ce era permis de autoritățile centrale, adică de conducerea de partid a republicii.

Un aspect important al politicii editoriale a statului totalitar sovietic în Republica Moldova îl reprezintă *traducerile*. Să urmărim următorul tabel:

¹⁶¹ Utilizăm sintagma „limbă și literatură moldovenească”, așa cum este prezentată în documentele de epocă: arhivistice și publicate.

¹⁶² ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 169. Fil. 265-271.

Publicarea literaturii artistice în original și în traduceri în republicile URSS¹⁶³

Nr.	Republica	1951-1956		1956	
		În original	Traduceri	În original	Traduceri
1.	Federația Rusă	10.336	6.716	2.161	1.180
2.	Ucraina	1.964	1.172	458	206
3.	Belarus	426	286	72	51
4.	Uzbekistan	472	660	92	132
5.	Kazahstan	445	568	110	105
6.	Gruzia	767	376	183	90
7.	Azerbaidjan	455	391	103	67
8.	Letonia	433	634	112	104
9.	Lituania	467	692	110	110
10.	Moldova	262	426	51	110
11.	Kirghizia	215	244	51	69
12.	Tadjikistan	142	236	28	46
13.	Armenia	422	408	88	79
14.	Turkmenistan	140	278	29	55
15.	Estonia	281	505	61	93

Observăm că în majoritatea republicilor unionale traduceri reprezentă un număr cu mult mai mare decât operele publicate în original. Excepție fac Ucraina, Federația Rusă, Belarus, Gruzia, Azerbaidjan și Armenia, unde operele publicate în original alcătuiesc majoritatea publicațiilor artistice. În schimb, Moldova, Letonia, Lituania, Estonia, Kirghizia se evidențiază printr-o diferență substanțială dintre traduceri și lucrările publicate în original, în favoarea traducerilor.

Ce se traduce în primul rând? Desigur, operele clasicilor ruși și operele scriitorilor sovietici ruși. Urmează apoi operele scriitorilor din alte republici unionale, deoarece, potrivit politicii naționale a statului totalitar, cultura poporului sovietic trebuia să cuprindă realizările tuturor popoarelor ce locuiesc în Uniunea Sovietică.

Din aceste considerente este tradusă în limbile popoarelor din URSS și literatura moldovenească. Începând cu anul 1944, la editurile din Moscova, Kiev, Minsk, Tbilisi, Tallinn etc. apar câteva culegeri din creația poezilor și prozatorilor moldoveni.

¹⁶³ Publicat după *Drujba narodov*, 1957, nr. 11.

În primii ani postbelici unul din cei mai promovați poeți moldoveni devine Emilian Bucov, numele căruia este cunoscut de cititorii de limbă rusă după traducerea poveștii în versuri *Andrieș* și a poemului *Țara mea*, realizate de poetul și traducătorul rus Vladimir Derjavin. În traducerea poezilor ruși V. Bugaevski, V. Lugovski, S. Severtzev, M. Liseanski, Z. Shishkova, M. Svetlov, M. Golodny et al., apar în acești ani poemele *Pohoarnele* și *Primăvara în Carpați* de B. Istru, *Cântecul zorilor* de L. Deleanu, ciclurile de poezii patriotice ale lui P. Cruceniuc, culegeri de poezii de A. Lupan, P. Darienco, A. Gujel, V. Roșca, C. Condea et al.¹⁶⁴.

În afară de volumele de autor, în 1947, la Chișinău, sub redacția lui S. Marshak și M. Golodny la Moscova apare culegerea *Poezii Moldovei Sovietice*. Iar în 1949, la Moscova vede lumina tiparului culegerea de poezii *Inima Moldovei*¹⁶⁵.

La Moscova sunt publicate în ediții aparte câteva creații ale prozatorilor moldoveni, traduse de E. Zlatova, Z. Shishkova, C. Covalji, G. Perov, S. Pasico, A. Komarovski, V. Kocetkov, M. Hazymov¹⁶⁶. Astfel, văd lumina tiparului romanul lui I. Canna, *Dimineața pe Nistru*, romanul lui I. C. Ciobanu, *Codrii*, povestirea *Bujoreni* de L. Barschi, *Tovarășul Vanea* de S. Șleahu etc. Doar la o scurtă enumerare a operelor scriitorilor moldoveni observăm că erau traduse și apăreau de sub tipar acele creații care glorificau socialismul și modul de viață sovietic, care încuviințau politica partidului și statului totalitar.

În anii '50, la Moscova sunt publicate și câteva creații de folclor moldovenesc. În 1954 vede lumina tiparului volumul de poezie populară moldovenească *Moldavski folklor*, alcătuit de V. Galiț, L. Corneanu și V. Coroban¹⁶⁷. Mai târziu apare o culegere de povești moldovenești¹⁶⁸.

E îmbucurător faptul că tot în această perioadă încep să fie editate în traduceri operele clasicilor literaturii moldovenești. La Moscova sunt publicate două culegeri de poezii ale lui M. Eminescu, opere ale lui C. Negruzzi, *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă, *Piatra din casă* de V. Alecsandri¹⁶⁹. Culegerea *Poezii* de M. Eminescu și *Amintiri din*

¹⁶⁴ P. Savca, *Moldavskaia sovestskaia literatura na iazykah narodov SSSR*. Chișinău, 1963.

¹⁶⁵ *Stihi moldavskih pisatelei*, Moskva, 1949.

¹⁶⁶ P. Savca, *op. cit.*, p. 127-129.

¹⁶⁷ *Moldavski folklor. Pesni i balady*, Moskva, 1954.

¹⁶⁸ *Moldavskie narodnye scazki*, Moskva, 1957.

¹⁶⁹ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 124. Fil. 234; D. 169. Fil. 306.

copilărie de Ion Creangă vor apare mai târziu în limbile ucraineană, georgiană, estonă, lituaniană etc.¹⁷⁰.

În pofida marilor posibilități pe care le avea URSS în acea perioadă, ea controlând 1/2 din producția de hârtie, provenită din plata contribuțiilor de război ale Germaniei și Finlandei, produsele poligrafice, inclusiv editarea operelor scriitorilor moldoveni, era sub orice nivel critic.

Problema traducerilor este reflectată în hotărârile PCUS și în presa unională centrală. Astfel, ziarul *Pravda*, de la 2 iulie 1951 și de la 17 august 1951, acordă problemei în cauză locul central. Aceeași întrebare stă la ordinea zilei ședinței Uniunii Scriitorilor din Moldova de la 10 august 1951. În cadrul ei, pe bună dreptate, se atrage atenția la calitate traducerilor din limba română în limba rusă și din rusă în română¹⁷¹.

Deseori sunt traduse și văd lumina tiparului opere ce nu au fost editate inițial în original. Aceasta se referă la operele poeților Em. Bucov, A. Lupan, P. Cruciuc, A. Gujel, I. Balțan, B. Istru, multe din lucrările cărora apar mai întâi la Moscova, și doar apoi la Chișinău¹⁷². La traduceri participă un număr mare de scriitori, traducători. Traducerile prezentate la edituri sunt publicate fără a fi redactate și recenzate de critici literari. Concomitent, multe ediții apar într-o prezență poligrafică și artistică scăzută¹⁷³.

Deci, pe de o parte, traducerile operelor scriitorilor moldoveni permiteau cititorului larg să ia cunoștință de unele realizări ale literaturii moldovenești. Însă orientarea comunistă a operelor traduse limita posibilitatea populației de a cunoaște bogatele tradiții ale poporului moldovenesc, moștenite din moși-strămoși.

Publicarea unui număr cât mai mare de ediții, importanța acestora fiind determinată de directivele PCUS, plasarea calității și prezentării poligrafice pe planul doi – acestea erau doar unele mecanisme utilizate de autorități în implementarea politicii editoriale.

Pentru a elucida starea de lucruri în aceste domenii, să urmărim câteva cifre din următoarele tabele:

¹⁷⁰ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 124. Fil. 26 ; P. Savca, *op. cit.*, pp. 132-134.

¹⁷¹ B. Istru, „Despre traducerile operelor artistice în limba moldovenească”, *Moldova socialistă*, 1954, 30 iulie.

¹⁷² E. Cozonak, A. Borodin, *Literatura Artistică în RSSM. 1924-1964*. Chișinău, 1966, pp. 92-95.

¹⁷³ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 103. Fil. 30.

Editarea cărților în RSSM¹⁷⁴

Anul	În total		În limba română	
	Numărul edițiilor	Tirajul	Numărul edițiilor	Tirajul
1940	138	1.550	108	1.186
1959	847	6.563	411	3.244

În perioada postbelică se observă o creștere a numărului publicațiilor în Moldova. Dacă în anul 1940 vedeau lumina tiparului doar 138 de ediții de cărți, atunci către anul 1959 numărul lor crește de câteva ori, ajungând la 847. Aceeași sporire se observă și la editarea ziarelor și revistelor. Nivelul anului 1940 a fost depășit cu mult în ceea ce privește tirajul total și volumul cărților, precum și al presei periodice. Tirajul cărților, în 1958, a constituit 6.418 mii de exemplare și l-a depășit pe cel din 1940 de peste 4,5 ori.

Editarea revistelor în RSSM

Anul	În total		În limba română	
	Numărul edițiilor	Tirajul	Numărul edițiilor	Tirajul
1940	2	29.000	2	29.000
1946	3	14.000	2	11.000
1958	17	1.079.000	11	913.000

Editarea ziarelor în RSSM¹⁷⁵

Anul	În total		În limba română	
	Numărul edițiilor	Tirajul	Numărul edițiilor	Tirajul
1954	98	66.407	65	39.406
1958	101	105.733	50	58.558

O simplă enumerare a rezultatelor însă nu ne spune încă nimic despre adevărata stare de lucruri. Să urmărim următorul tabel:

¹⁷⁴ Alcătuite după: *Pechati MSSR*, Chișinău, 1982, pp. 50-75.

¹⁷⁵ Alcătuite după: *Pechati MSSR*, Chișinău, 1982, pp. 50-75.

Publicarea cărților în republicile URSS în anul 1956¹⁷⁶

<i>Nr. /or.</i>	<i>Republica</i>	<i>Numărul edițiilor</i>
1.	Federația Rusă	39.525
2.	Ucraina	5.980
3.	Kazahstan	1.451
4.	Lituania	1.840
5.	Estonia	1.023
6.	Moldova	703
7.	Turkmenia	589
8.	Kirghizstan	539
9.	Tadjikistan	450
10.	Armenia	967

Din informația privind numărul cărților apărute în anul 1956 în republicile unionale, observăm următorul fapt: Moldova ocupă unul dintre ultimele locuri, după acest coeficient – doar 703 denumiri, lăsând în urmă Turkmenia (589), Kirghizstan (539), Tadjikistan (450). În același an, în Estonia apar 1.023 de ediții, în Armenia – 967, în Lituania – 1.840, în Kazahstan – 1.451, în Ucraina – 5.980, iar în Federația Rusă – 39.525 de ediții.

Și mai gravă era situația în domeniul *comercializării* literaturii artistice. În Moldova, în 1947, existau doar 13 librării și câteva ghișee. Către anul 1956 cifra se ridică până la 89 de librării și circa 200 de ghișee. Ce însemnau aceste cifre pentru întreaga populație a Moldovei? Propaganda comunistă prezintă doar cifra generală, fără a o raporta la numărul de locuitori, glorificând politica PCUS, datorită căruia a avut loc această creștere.

Să examinăm și alte cifre: dacă în 1945 a fost vândută populației literatură în sumă de 3 mln ruble, atunci în 1955 această cifră era de 18 mln ruble⁴. Dar de ce nu găsim în presa comunistă și următoarea informație, care era ascunsă de majoritatea populației și pe care o aflăm doar din documentele de arhivă: în anul 1957, fiecărui cetățean din Moldova i-a fost vândută literatură în sumă de 10 ruble 23 copeici, în timp ce media din URSS alcătuia 18 ruble 89 cop. În Ucraina, de exemplu, această cifră era de 18 rub. 32 cop., în Letonia – 37 rub. 89 cop., în Estonia – 42 rub. 05 cop.¹⁷⁷.

¹⁷⁶ ANRM. F. 3011. Inv. 10. D. 8. Fil. 13.

¹⁷⁷ ANRM. F. 3011. Inv.10. D. 8. Fil. 18.

Se observă o mare disproporție între comercializarea literaturii către populația urbană și cea rurală – un locuitor de la sat procura literatură în sumă de doar 2 ruble 48 copeici¹⁷⁸.

Să ne referim acum la *tematica* edițiilor din această perioadă.

Studiind planurile editurilor din Moldova din anii 1944-1956, observăm un moment caracteristic pentru întreaga existență a statului sovietic. Majoritatea o alcătuiește *literatura rusă*, în special cea *clasică*¹⁷⁹.

Un loc mare îi revine operei poetului rus A.S. Pușkin. Creațiile lui apar atât în original, cât și în traduceri. Între anii 1944 și 1956 văd lumina tiparului numeroase poezii, povești, culegeri de proză, poeme etc. ale poetului rus. Astfel, cititorul moldovean a avut posibilitate să cunoască romanul *Evgheni Oneghin*, poemele *Țigani*, *Ruslan și Ludmila*, *Prizonierul din Caucaz*, operele dramatice *Boris Godunov*, *Mozart și Salieri*, *Oaspetele de piatră*, *Povestirile lui Belkin*, *Dubrovski*, *Dama de pică*, *Fiica căpitanului*, *Poltava*, *Călărețul de aramă*, *Kirjali* etc.¹⁸⁰.

Grație traducerilor lui I. Barjanski, L. Deleanu, G. Meniuc, creațiile lui A. Pușkin au devenit accesibile populației din Moldova.

Din moștenirea literară a scriitorului rus L. Tolstoi, cititorii moldoveni au primit cele mai însemnate opere artistice. Romanele *Război și pace*, *Anna Carenina*, *Învierea*, trilogia autobiografică *Copilăria*, *Adolescența*, *Tineretea* etc. au fost publicate în limba română și în original. Operele lui L. Tolstoi în traducerea scriitorilor B. Istru, Al. Lipcan, Al. Cosmescu, I. Crețu, R. Portnoi au văzut lumina tiparului cu un tiraj general de circa 400 mii de exemplare¹⁸¹.

În perioada postbelică, la editurile din Moldova sunt publicate operele clasicului rus M. Lermontov *Poezii și poeme* (1949), în traducerea lui Iu. Barjanski, cu un tiraj de 8.000 de exemplare. *Poeme*, în aceeași traducere, apar în 1955, cu tirajul de 5.000 de exemplare, *Eroul vremurilor noastre*, roman tradus de P.V. Barbălat și Al. Cosmescu, este publicat în câteva ediții, tirajul fiind de 16.000 de exemplare¹⁸².

O atenție mare este acordată creației lui N. Gogol. Astfel, sunt publicate *Opere alese*, în 2 volume, cu tirajul de 15.000 de ex., *Povestiri* (ediție rusă și română), *Revizorul* (de asemenea, în ediție rusă și română), *Taras Bulba*, în traducere de E. Andrianov (1949), tirajul al-

¹⁷⁸ ANRM. F. 3011. Inv.10. D. 8. Fil. 13.

¹⁷⁹ ANRM. F. 3055. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 182-359.

¹⁸⁰ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 116. Fil. 122, 125; E. Cozonak, A. Borodin, *Literatura artistică a RSSM. 1924-1964*. Chișinău, 1966, pp. 61-99.

¹⁸¹ ANRM. F. 3249. Inv. 1. D. 197. Fil. 9-10.

¹⁸² E. Cozonak, A. Borodin, *op. cit.*, pp. 72-73.

cătuind 10.000 exemplare, și ediția rusă a acestei opere (1954), tirajul fiind de 150.000 de exemplare. Într-un volum foarte mare sunt editate operele scriitorilor ruși A. Griboedov, F. Dostoevski, A. Hertzen, V. Belinski, I. Turghenev, M. Saltâkov-Șcedrin, Al. Radișcev, A. Cehov, I. Gonciarov, V. Corolenco, I. Krâlov, I. Kuprin, N. Necrasov, D. Fonvizin, N. Cernâșevski et al.¹⁸³.

Literatura clasică rusă ocupă locul dominant în *grafica de carte* din RSSM. Sarcina „de a-l ajuta pe cititorul moldovean să se familiarizeze mai profund cu operele clasice ruse” îi obligă pe pictori să tindă spre redarea caracterelor eroilor și a epocii istorice caracteristice societății ruse. Dintre operele graficienilor din RSSM, la acest compartiment, pot fi numite: *Prea multă minte strică* de Al. Griboedov și *Taras Bulba* de N. Gogol, ilustrate de I. Bogdesco¹⁸⁴. Exemple de acest fel în grafica moldovenească sunt multe.

Grija mereu sporită pentru grafica de carte a pus în fața pictorilor sarcini majore. Mesajul uman cuprins în opera literară, valoarea lui educativă, capacitatea de a le împărtăși cititorului idei înaintate au impus artiștii care și-au dedicat, în parte sau în întregime, activitatea lor ilustrației de carte să pătrundă în adevărul situațiilor și al caracterelor, să fie comentatori de o „singură orientare ideologică, pricepuți în a desprinde ceea ce este viu și actual, tipic în creația contemporană”¹⁸⁵, în defavoarea calității.

În genere, în domeniul ilustrației de carte, în RSSM se resimțea o lipsă acută de specialiști. În multe cazuri, chiar și unele încercări ale pictorilor consacrați erau nereușite. Acest fapt se datora, în special, cunoașterii slabe a operelor literare, în marea lor majoritate ruse. Astfel, au fost calificate ca nereușite ilustrațiile la romanul *Evgheni Oneghin* de A. Pușkin, realizate de pictorul I. Nefiodov; ilustrațiile la *O călătorie de la Petersburg la Moscova* de A. Radișcev, realizate de E. Merega; *Revizorul* de N. Gogol ilustrat de B. Șirocorad. Cu părere de rău, factorii de decizie din republică acordă puțină atenție acestui domeniu al artelor plastice.

Un loc aparte în cataloagele editoriale din perioada studiată îl ocupă operele *scriitorilor ruși sovietici*. Recordul după numărul de ediții și volumul general al cărților i-a revenit creației lui M. Gorki. Să urmărim următorul tabel:

¹⁸³ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1a. Fil. 244-359.

¹⁸⁴ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 377. Fil. 9-17.

¹⁸⁵ ANRM. F. 3275. Inv. 1. D. 377. Fil. 9-17.

**Operele lui M. Gorki, apărute la editurile din Moldova
în anii 1944-1956¹⁸⁶**

<i>Nr./ ord.</i>	<i>Denumirea operei literare</i>	<i>Anul de ediție</i>	<i>Tirajul (exemplare)</i>
1.	Povestiri alese	1945	1.000
2.	Scrieri alese	1948	10.000
3.	<i>Mama</i> . Traducere de A. Cîndea și Al. Lipcan	1948	10.000
4.	<i>În America</i> . Traducere de A. Cîndea	1949	80.000
5.	<i>Cazul Artamonovilor</i> . Traducere de Al. Lipcan	1950	10.000
6.	<i>Copilăria</i> . Traducerea de I. Crețu	1950	10.000
7.	<i>Povești despre Italia</i> . Traducere de A. Cîndea	1951	10.000
8.	<i>Universitățile mele</i> . Traducere de I. Crețu	1951	10.000
9.	<i>Printre oameni</i> . Traducere de V. Coroban	1951	10.000
10.	<i>Celkaș</i> . Traducere de Al. Lipcan	1952	20.000
11.	Povestiri și povești	1953	10.000
12.	<i>Opere alese</i> , în 3 volume (ed. rusă și română)	1953-1955	10.000
13.	Povestiri	1956	10.000

Nu cedează cu mult pozițiile de lider al publicațiilor operele altor scriitori ruși: V. Maiakovski, M. Șolohov, N. Ostrovski, D. Furmanov, A. Tolstoi, K. Simonov, B. Polevoi, Al. Fadeev, F. Gladkov, S. Esenin, G. Markov, A. Tvardovski, C. Fedin et al.¹⁸⁷

E cazul să menționăm, în acest context, că însușirea creației celor mai mari clasici ai literaturii ruse era, oarecum, un moment pozitiv. Ținând cont de faptul că literatura rusă are bogate tradiții istorice, opere artistice de valoare universală, ele permiteau cititorului moldovean să-și îmbogățească experiența de viață, să ia cunoștință de tradițiile, modul de viață, obiceiurile altui popor.

Totodată, atenția exagerată acordată clasicii literare ruse făcea ca moldovenii, la fel ca și celelalte popoare ale URSS, să fie lipsiți de posibilitatea însușirii valorilor artistice ale clasicii proprii.

¹⁸⁶ Alcătuită după: ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 244-359.

¹⁸⁷ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 244-359.

În detrimentul Hotărârii CC al PC(b) din Moldova „Despre publicarea operelor clasicilor moldoveni”, apărută încă în 1944, din planurile editoriale lipsesc, în general, operele scriitorilor clasici moldoveni.¹⁸⁸

În anii 1944-1952, editurile din Moldova nu publică nicio creație, nicio poezie, niciun vers ce ar aparține clasicilor literaturii române. Existența „cortinei de fier” dintre Republica Moldova și România, interzicerea relațiilor firești dintre oamenii de cultură din aceste două republici, neglijarea trecutului istoric al acestui popor sunt doar câteva componente specifice ale politicii culturale sovietice realizate în RSSM.

Totuși, datorită insistenței oamenilor de artă din Moldova, problema *moștenirii literare naționale* se află permanent în vizorul asociațiilor de creație. Astfel, în baza unei decizii a Uniunii Scriitorilor din URSS, în 1949, în Moldova este trimisă o comisie alcătuită din B. Gorbaciov, G. Aitmatov, E. Zlatova, I. Ipatenco, Em. Bucov, A. Lupan și un reprezentant al PCUS (care face parte, de altfel, din toate comisiile, indiferent de orientarea lor), ce are ca scop studierea problemei moștenirii clasice și a limbii literare în Moldova¹⁸⁹.

Problema respectivă se găsește și în atenția Uniunii Scriitorilor din Moldova. Reproducem o scrisoare, semnată la 14 iulie 1951 și adresată secretarului CC al PC(b) din Moldova, A.M. Lazarev: „Conducerea Uniunii scriitorilor sovietici moldoveni și organizația de partid a Uniunii, în ședința comună, a discutat problema editării moștenirii clasice literare și se aderează cu rugămintea de a da indicațiile necesare Editurii de Stat a Moldovei pentru includerea în planul de ediție pentru anul 1952 a următoarelor opere:

- C. Negruzzi, *Opere alese*;
- C. Stamati, *Opere alese*;
- I. Creangă, *Opere complete*;
- I. Neculce. *Opere alese*;
- Gr. Ureche, *Opere alese*;
- M. Costin, *Opere*;
- D. Cantemir, *Opere*;
- V. Alecsandri, *Legende și balade populare*;
- I. Sîrbu, *Opere alese*.

Semnatarii ai scrisorii sunt A. Lupan, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, și P. Cruceniuc, secretar responsabil¹⁹⁰.

¹⁸⁸ ANRM. F. 3011. Inv. 1. D. 1 a. Fil. 244-359.

¹⁸⁹ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 43. Fil. 3.

¹⁹⁰ ANRM. F. 2955. Inv. 1. D. 105. Fil. 9.

Revalorificarea moștenirii literare sub raport lingvistic și istorico-cultural a fost una dintre problemele principale care s-a dezbătut la prestigiosul for științific organizat de Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe din URSS și de Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei moldovenești a A.Ș. din URSS, care și-a ținut lucrările la Chișinău între 3 și 7 decembrie 1951¹⁹¹.

Această sesiune a fost apreciată de istoricii literaturii ca fiind un „eveniment important” în viața culturală a republicii. După această întrunire, studierea și editarea moștenirii clasice moldovenești intră într-o fază nouă. Ulterior vor fi editate culegeri de opere alese ale scriitorilor: A. Donici – în anul 1952; C. Negruzzi, C. Stamati, I. Creangă – în 1953; I. Sîrbu, A. Mateevici, V. Alecsandri, M. Eminescu – în 1954; A. Russo – în 1955; N. Milescu-Spătaru, I. Neculce, A. Hâjdău, B.P. Hașdeu – în anul 1956.

Din păcate, publicarea clasicilor nu a fost urmată de o schimbare a orientării politicii editoriale în Moldova. În continuare se va publica în cantități enorme literatura în limba rusă și un număr cu mult mai mic de opere în limba română. Pentru a ne convinge de cele spuse, să urmărim tabelul de mai jos:

Editarea cărților și broșurilor în limbile populației băștinașe din republicile URSS (anul 1956)¹⁹²

Nr. / or.	Republica	Numărul cărților și broșurilor editate în total	În limba poporului băștinaș
1.	Federația Rusă	48.940	45.063
2.	Ucraina	7.889	3.844
3.	Belarus	1.602	425
4.	Uzbekistan	1.875	1.028
5.	Kazahstan	1.420	572
6.	Gruzia	2.516	1.884
7.	Azerbaidjan	1.327	988
8.	Lituania	2.206	1.768
9.	Moldova	1.038	404
10.	Letonia	2.354	1.505
11.	Tadjikistan	728	471

¹⁹¹ A se vedea: *Nistru*, 1988, nr. 7, pp. 87-96, nr. 9, p. 128.

¹⁹² Publicat după *Narodnoe obrazovanie, nauka i kul'tura v SSSR. Stat sb.*, Moskva, 1987, p. 404. Limba populației băștinașe este calificată aici ca limba poporului ce alcătuiește majoritatea în republică.

12.	Armenia	1.247	1.032
13.	Turkmenistan	602	392
14.	Estonia	1.477	1.188

Studiind atent raportul dintre literatura apărută în limbile naționale și numărul total de ediții, observăm că Moldova ocupă la acest capitol unul dintre ultimele locuri printre republicile URSS. Literatura în limba română publicată în 1956 alcătuiește 40% din volumul general al edițiilor. Moldova este întrecută doar de Republica Belarus, unde literatura publicată în limba bielorusă reprezintă 25%. O situație similară cu cea din Moldova era în republicile Kazahă, Tadjikă, Turkmenă, pe când în Armenia literatura apărută în limba armeană reprezintă 1.032 de ediții din numărul total de 1.247, în Estonia – 1.188 din 1.477, în Lituania – 1.768 din 2.206 ediții etc.

Informațiile prezentate ne confirmă încă odată care era orientarea politicii editoriale a autorităților centrale, în special a celor locale din RSS Moldovenească – subaprecierea culturii poporului băștinaș și glorificarea „cele mai înaintate culturi din lume – cultura rusă”.

O situație deplorabilă atestăm și în domeniul *editării operelor muzicale*. Lipsa unei edituri de specialitate în RSSM crea dificultăți enorme în cunoașterea și valorificarea patrimoniului muzical atât de către interpreții profesioniști, cât și de cei amatori. Conducerea Uniunii Compozitorilor Sovietici din Moldova, de nenumărate ori, se adresează către structurile politice și instituțiile de stat din URSS și RSSM: CC al PC(b)M, Consiliul de Miniștri al RSSM¹⁹³, Ministerul Culturii¹⁹⁴, Direcția pentru problemele artei etc. – cu solicitarea de a deschide la Chișinău o editură muzicală sau de a crea un sector muzical în cadrul Editurii de Stat a RSSM. Această structură ar fi avut ca îndatoriri editarea sistematică a celor mai reușite lucrări ale compozitorilor moldoveni, a cântecelor și dansurilor populare, precum și a literaturii de specialitate, adresată profesioniștilor și colectivelor de amatori.

În memoriul din 4 februarie 1956 adresat vicepreședintelui Consiliului de Miniștri al RSSM, A.N. Crăciun, în sprijinul constituirii unei structurii editoriale de specialitate, se menționează: „Propaganda muzicii moldovenești se găsește într-o situație nesatisfăcătoare. În toată perioada existenței UCS din RSSM nu a fost editată nicio lucrare muzicală de amploare, chiar și a compozitorilor decernați cu Pre-

¹⁹³ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 245. Fil. 3.

¹⁹⁴ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 246. Fil. 3-4, 8.

miul Stalin”¹⁹⁵. Iar în nota din 27 martie 1956 adresată șefului Secției pentru știință și cultură a CC al PCM, K.S. Ilișenco, și ministrului Culturii al RSSM, A.M. Lazarev, președintele UCSM, L. Gurov, afirmă că sunt pregătite pentru a fi editate mai multe lucrări și studii, prezentând chiar un plan. În el figurau lucrări semnate de G. Musicescu, C. Porumbescu, Șt. Neaga, E. Coca et al., incluse în compartimentul *Moștenirea muzicală națională*; creații instrumentale, vocale ale compozitorilor Moldovei Sovietice; creația populară; lucrări vocale, instrumentale pentru orchestrele și ansamblurile de amatori. Bineînțeles, nu putea lipsi compartimentul *Clasica rusă și europeană, muzica compozitorilor sovietici*. Un domeniu aparte urmărit de UCSM era editarea monografiilor, manualelor, literaturii publicitare, culegerilor de articole, dedicate diverselor aspecte ale culturii muzicale¹⁹⁶. Însă toate adresările nu au dat niciun rezultat.

Documentele de arhivă păstrează unele informații cu privire la editarea unor creații muzicale la Editura „Советский композитор”¹⁹⁷. Însă acestea aveau un caracter sporadic și includeau doar fragmente din creațiile compozitorilor din Moldova.

Majoritatea creațiilor compozitorilor moldoveni nu era accesibilă publicului. Cele câteva lucrări selectate și editate la Moscova nu puteau satisface cerințele specialiștilor. Într-o scrisoare de răspuns la o adresare a conducerii Uniunii Compozitorilor din URSS, compozitorul V. Zagorschi recunoaște faptul că „toate încercările noastre de o organiza în Moldova un sector muzical al editurii au suferit eșec, în pofida numeroaselor promisiuni”¹⁹⁸. În Planul de activitate al Editurii pentru anul 1957 nu se regăsește nicio lucrare muzicală discutată și aprobată în cadrul UCM, la Ministerul Culturii și la editură. Este inclusă doar culegerea de folclor sub redacția lui L. Berov și câteva lucrări muzicologice, unele dintre care nu aveau nimic comun cu secția muzicologică.

Același lucru îl atestăm și în celelalte domenii ale artelor: arhitectură, pictură, grafică, artă decorativă aplicată, teatru etc. În primul deceniu postbelic, la Chișinău nu au fost editate lucrări de artă. Asigurarea materială mizeră și echipamentul tehnic necorespunzător al Editurii de Stat a Moldovei creau dificultăți enorme în acest sens. Foarte puține opere de artă ale pictorilor, graficienilor, sculptorilor

¹⁹⁵ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 245. Fil. 3.

¹⁹⁶ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 246. Fil. 3-4.

¹⁹⁷ AOSPRM. F. 2941. Inv. 1. D. 250. Fil. 1, 4.

¹⁹⁸ AOSPRM. F. P-2941. Inv. 1. D. 232. Fil. 89.

din Moldova vedeau lumina tiparului la Moscova, dar și acestea doar în culegeri.

Așadar, studiind documentele de arhivă și cele publicate, memoriile, literatura de specialitate, putem conchide:

Fondatorul concepției ideologice a statului sovietic față de cultură este V. Lenin. În mai multe dintre lucrările sale Lenin examinează problemele raportului dintre artă și realitate, artă și popor, caracterul de clasă și cel de partid al literaturii și artei, arta și concepția despre lume a creatorului ei etc.

Principiile fundamentale în bază cărora a fost elaborată și promovată politica statului sovietic în domeniul culturii au fost: principiul *partinității*, principiul *de clasă al literaturii și artei*, principiul *caracterului popular al culturii*, principiul *realismului socialist*.

Cercetând politica promovată în RSS Moldovenească la capitolul *pregătirea cadrelor*, trebuie să constatăm că autoritățile au promovat, în primul rând, cadrele sosite din afara republicii, inclusiv cele din RASSM. Cu toate că la nivel de declarații se susținea grija față de reprezentarea băștinașilor, realitatea arăta contrariul.

O componentă importantă a procesului politic de coordonare a culturii în RSSM a fost *politica editorială*. De orientarea acestei politici au depins, în mare măsură, literatura, critica literară, gradul de însușire a limbii literare, atitudinea față de moștenirea culturală etc. Ea urmărea scopul proslăvirii limbii și literaturii ruse, ideilor comuniste de formare a „societății noi”, de educare a „omului sovietic”, de formare a „poporului sovietic”. Totodată, această politică nu permitea studierea și asimilarea întregii creații a clasicilor naționali, împiedica valorificarea istoriei, tradițiilor și, deci, avea ca urmare deznaționalizarea popoarelor. Fiind parte componentă a politicii culturale a statului totalitar, activitatea editorială desfășurată în RSSM în anii 1944-1956 poartă amprenta vremii și a fost orientată spre realizarea scopurilor acestei politici.

